

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Petr Kroupa

Vydědění

Diplomová práce

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Vydědění vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 26. 6. 2013

Petr Kroupa

Tímto děkuji vedoucímu své diplomové práce Mgr. Petru Pavlovi, Ph.D., LL.M. za odborné vedení při psaní práce, zejména za podnětné rady a připomínky, které mi při jejím psaní poskytl.

Obsah

1.	Úvod	6
2.	Historická úprava vydědění	10
	2.1 Římské právo.....	10
	2.2 ABGB.....	11
	2.3 Střední občanský zákoník.....	12
	2.4 Vyvozené závěry.....	13
3.	Dědická nezpůsobilost	14
	3.1 Vymezení dědické nezpůsobilosti.....	14
	3.1.1 Spáchání úmyslného trestného činu.....	16
	3.1.2 Zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele.....	18
	3.1.3 Odpuštění dědické nezpůsobilosti.....	19
4.	Vydědění	20
	4.1 Nepominutelný dědic.....	20
	4.2 Principy vydědění.....	21
	4.3 Jednotlivé důvody.....	26
	4.3.1 Neposkytnutí potřebné pomoci.....	26
	4.3.2 Trvalé neprojevení opravdového zájmu.....	28
	4.3.3 Odsouzení pro úmyslný trestný čin.....	36
	4.3.4 Nezřízený život.....	37
5.	Právní úprava v novém občanském zákoníku	40
	5.1 Dědická nezpůsobilost v novém občanském zákoníku.....	41
	5.2 Vydědění v novém občanském zákoníku.....	43
	5.2.1 Jednotlivé důvody vydědění.....	43
	5.3 Nepominutelní dědici v novém občanském zákoníku.....	47
	5.4 Dopad neuvedení důvodu pro vydědění.....	47
6.	Listina o vydědění	50
	6.1 Osoba pořizovatele.....	50
	6.2 Vůle pořizovatele a její projev.....	52

6.3	<i>Formální a obsahové náležitosti</i>	53
6.4	<i>Význam notáře</i>	54
7.	Závěr	56
	<i>Seznam použitých pramenů</i>	59
	<i>Shrnutí (summary)</i>	63
	<i>Klíčová slova (Key words)</i>	64

Seznam použitých zkratek

ABGB – zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský

OZ – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění

OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění

NOZ – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

TZ – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění

NoŘ – zákon č. 358/1992 Sb., notářský řád, v platném znění

Ústava ČR – ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v platném znění

LZPS – ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, v platném znění

NS – Nejvyšší soud České republiky

KS – krajský soud České republiky

ÚS – Ústavní soud České republiky

1 Úvod

Při výběru tématu své diplomové práce jsem měl na paměti, že zvolené téma musí být aktuální, s reálnými dopady v životě a zatím stále ne ideálně legislativně zpracované. Z těchto důvodů jsem si zvolil oblast dědického práva. Přes její nepopiratelný význam v životě každého z nás, současná právní úprava dědického práva tuto oblast značně přehlíží. Je to znatelné již při srovnání rozsahu české právní úpravy s úpravou zahraniční¹ a nově i při porovnání jejího rozsahu s novým občanským zákoníkem, kde se problematika dědického práva nachází od §§ 1475-1720. Jde o enormní nárůst rozsahu právní úpravy oproti současným 41 paragrafům v občanském zákoníku.² Již z toho se dá vyvodit, že oblast dědického práva je živá a současná praxe si podrobnější úpravu vynutila vzhledem k problémům, které v ní nastávají.

Pokud již hovoříme o právní úpravě dědického práva z hlediska hmotného, pouhý odkaz na občanský zákoník a jeho část sedmou by nebyl dostačující. V prvé řadě je nutno vzhledem k jejímu významu a také s ohledem na hierarchické uspořádání právního řádu České republiky zmínit čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, zaručující dědění.³ K významu úpravy dědického práva se vyjádřil profesor Karel Eliáš následovně: *jedná se o úpravu neobyčejně významnou jak vzhledem k přirozené úctě k zemřelému člověku a respektu k jeho posledním přáním, která případně projevil, tak také z hlediska úpravy nabytí vlastnictví právním nástupnictvím a úpravy dědické sukcese vůbec.*⁴ Dále je zapotřebí si uvědomit, že nejde pouze o vnitrostátní právní úpravu, která je zcela nezávislá, ale musíme při její konstrukci respektovat rovněž standardy ochrany lidských práv a svobod. Proto si v českém právu musíme být vědomi také činnosti Evropského soudu pro lidská práva, který se v některých svých rozsudcích dotýká také úpravy dědického práva.⁵

Kvalitní legislativní zpracování je v této oblasti klíčové, vezmeme-li v potaz skutečnost, že daná úprava se v určitém okamžiku bude vztahovat na každého z nás. Někteří občané se budou muset jejími ustanoveními řídit již za svého života, například při pořizování závěti či sepisování listiny o vydědění, na zbylé dopadne až v nejzazším okamžiku, tedy po

¹ ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 97 - 98.

² Srovnej s názorem v ŠEŠINA, Martin. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku. *Ad Notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 45.

³ čl. 11 odst. 1 zákona č. 2/1993 Sb.

⁴ ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 98.

⁵ Rozhodnutí ESLP o stížnosti č. 16574/08 nebo rozhodnutí ESLP ve věci Mazurek vs. Francii.

jejich smrti a následném majetkovém vypořádání. Smrt člověka je totiž významná právní skutečnost, se kterou jsou spojeny konkrétní práva a povinnosti.

V diplomové práci se zaměřím a podrobně rozeberu část, týkající se vydědění nepominutelného dědice. Tato problematika je velice zajímavá a její právní úprava má hluboký dopad na možnost zůstavitele nakládat s majetkem při respektování omezení v podobě existence nepominutelných dědiců. Přestože se danou problematikou již zabývaly některé práce, tak dle mého soudu nepomohly k vyřešení problémů, které jsou s vyděděním spojené. Dané problémy nelze zcela odstranit a z toho důvodu je vhodné upustit od institutu nepominutelných dědiců. Tento názor se snažím ve své diplomové práci obhájit. K tomu použiji metodu komparativní a deskriptivní.

Volnost zůstavitele v nakládání se svým majetkem není dle platné právní úpravy absolutní. Míra této dispozice je ovlivněna existencí dvou koncepcí⁶, z nichž každá má své zastánce. První koncepce funguje na principu familiarizace, vymezující osoby dědiců na základě pokrevního nebo obdobného příbuzenského vztahu. Druhá koncepce naopak zdůrazňuje neomezenou vůli samotného zůstavitele, oproštěnou od všech zákonných překážek v nakládání se svým majetkem, kde ani nejbližší pokrevní příbuzní nemají ze zákona nárok na určitou část z pozůstalosti. Jedná se tedy o princip individualizace. Současná právní úprava se vydala cestou kompromisu, projevujícím se hned v několika směrech. Pro předloženou diplomovou práci je stěžejním omezením právě zavedení institutu nepominutelných dědiců, který je nadále vnitřně diferencován. Pro komplexní představu o rozsahu testační volnosti zůstavitele je ovšem vhodné poukázat také na další omezení, byť se jimi již nadále nebudeme v diplomové práci zabírat. Jedná se o kogentní ustanovení ohledně obsahových a formálních náležitostí závěti, pod sankcí absolutní neplatnosti a zvláštní majetková práva, nespádající pod úpravu dědického práva, ale přecházející na konkrétně vymezené fyzické osoby dle zvláštních zákonů (například § 328 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce).

Co se týče vydědění nepominutelných dědiců, tak již od nejstarších právních úprav se s tímto institutem setkáváme a můžeme porovnávat taxativně stanovené důvody vydědění a výši povinných podílů z pozůstalosti se současnou právní úpravou a úpravou dalších států. Právní úprava v této oblasti se v čase mění a ani současně platná a účinná právní úprava nezůstane beze změn v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku. Atraktivnost daného institutu podtrhuje nejenom debata o důvodech k vydědění, ale také o povinném

⁶ MIKEŠ, Jiří. Dědictví a právo (právní poradce pro každého). Praha: Informatorium, 1993. s. 34.

podílu na pozůstalosti a okruhu nepominutelných dědiců, jenž je podle některých názorů příliš úzký, pokud jej srovnáme s cizími právními úpravami.⁷

Na počátku práce bude vhodné vymezit samotný pojem vydědění a příbuzný institut dědické nezpůsobilosti a jejich vzájemný poměr. Jedná se o příbuzné instituty, jež se mohou za určité situace překrývat.

Dále se v diplomové práci objeví kapitola věnovaná historickému vývoji dané problematiky. Důvodem jejího zařazení je seznámení se s jednotlivými přístupy v čase. Pro tvorbu kvalitní právní úpravy jsou takové poznatky neocenitelné, jelikož na základě jejich zkoumání zjistíme, co se v čase osvědčilo a bylo by vhodné zanechat rovněž v současné právní úpravě s přihlédnutím k současnému způsobu života.

Po prvotním vymezení vydědění a nepominutelných dědiců přistoupím k rozboru taxativních důvodů vydědění na základě odborných článků a judikatury soudů, na kterých lze demonstrovat, jakým způsobem se náš právní řád vypořádá se zmíněnými přístupy, a to pořizovací volností a existencí nepominutelných dědiců. Je nutné tuto otázku porovnat i s úpravou v novém občanském zákoníku a z toho vyvodit, jaký přístup je favorizován.

První část diplomové práce je pojatá jako analýza a vyhodnocování hmotněprávní úpravy. Pouze s ní si však nemůžeme vystačit, protože by rozbor byl neúplný a podstatnou část nezbytnou k jejímu vykonání by postrádal. Druhou polovinu diplomové práce proto budu věnovat úpravě procesněprávní. Zařazuji do této části zkoumání obsahových a formálních náležitostí listiny o vydědění jako nástroje pro uplatnění samotného vydědění a význam notáře, který vystupuje v řízení jako soudní komisař na základě § 38 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, dále jen OSŘ. Je nutno se zde zmínit těžkosti, které se před notářem objevují především v otázce unesení důkazního břemena vztahujícího se k důvodu vydědění.

Závěrem práce k prezentované problematice předkládám po náležitém kritickém rozboru právní úpravy osobní stanovisko a nabízím možnosti řešení, kterými by objevující se problémy mohly být odstraněny nebo alespoň byl minimalizován jejich výskyt a dopad. Zákonodárce vyjadřuje svoje přesvědčení o oprávněnosti a spravedlnosti existence privilegované skupiny osob, tedy nepominutelných dědiců, a zasahuje tak do našeho práva plně disponovat s nabytým majetkem pro případ smrti. Na druhou stranu nám dává do rukou právní možnost vydědění jako případnou korekci pro specifické situace, které mohou v životě nastat. Jedná se však o opravdu účinný nástroj obrany? Nehraje spíše formální roli bez

⁷ ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 102.

praktického využití? Současný stav dle mého soudu minimálně nepřispívá k právní jistotě žádné ze stran, to znamená jak zůstavitele při sepisování listiny o vydědění, tak nepominutelných dědiců v následném dědickém řízení.

2 Historická úprava vydědění

Ke správnému nastavení právní úpravy vydědění slouží zákonodárci jako zdroj inspirace především komparace současné právní úpravy s právní úpravou dalších států, pokud možno založenými na stejném právním systému, a komparace historická. Oba zdroje pokládáme za zcela rovnocenné. V této kapitole diplomové práce provedu historický exkurz, na základě kterého vyhodnotím, zda úprava tohoto právního institutu je v čase relativně konstantní či zda došlo k významnému posunu v jeho chápání.

2.1 Římské právo

Při historické komparaci musíme začít již u římského práva, které tvoří základ, z něhož se vyvinulo také české občanské právo. Římské dědické právo bylo založeno na respektu k zůstavitelově vůli, což se projevovalo tím, že zůstavitelova vůle měla přednost před děděním ze zákona. Přesto se časem i římské právo potýkalo se dvěma protichůdnými přístupy k pořízení závěti.⁸ Na jedné straně stála testamentární volnost a na té druhé institut nepominutelných dědiců. Zatímco první přístup klade větší váhu na možnost zůstavitele pořídit pro případ smrti dle jeho vlastního uvážení bez kladení jakýchkoliv právních překážek, ve druhém přístupu se již zohledňuje rovněž postavení nejbližších zůstavitelových dědiců, kteří by neměli být v závěti zcela opomenuti. Výsledkem protnutí zmíněných přístupů bylo vytvoření formálních práv nepominutelných dědiců.⁹ Za ty se považovaly děti, případně vnuci, a manželka. Jde o přístup, jenž byl svou povahou nejbližší k testamentární volnosti. Nejbližším dědicům nezaručoval žádný podíl na zůstavitelově majetku. Tito dědici museli být v testamentu pouze zmíněni, tudíž plně stačilo pouhé konstatování, že konkrétnímu dědici nepřipadne nic bez uvedení jakéhokoliv důvodu.¹⁰ Ten byl zcela irelevantní a nepodléhal žádnému přezkumu. Do tohoto přístupu se však promítlo římské chápání rodiny, které přiznávalo zvláštní postavení dědicům vlastním a nutným. Specifické postavení bylo přisuzováno synovi, který musel být vyděděn výslovně pro svou osobu. V případě nedodržení zákonných požadavků dědili nepominutelní dědicové společně s dědicem uvedeným ve smlouvě.

⁸ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995. s. 289.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ MEDUNOVÁ, Renata. Dědic, který nemá být opomenut. *Ad Notam*, 2009, roč. 15, č. 5, s. 169.

Ve výše uvedeném přístupu se uplatňovala převaha agnátských příbuzenských vztahů. Tu však postupem času nahradilo kognátské chápání, které nebralo v potaz pouze příbuzné z otcovy strany, ale také z matčiny.¹¹ Nové nazírání na římskou rodinu doplnila formální práva o práva materiální a odrážel se v ní jak blízký příbuzenský vztah, tak i přesvědčení o vhodnosti zanechání určitého majetku k zaopatření blízkých osob. Právo na povinný díl mohl uplatnit nejbližší příbuzný. Jeho velikost se v průběhu měnila od jedné čtvrtiny až po jednu polovinu. Justiniánskou novelou byla uložena zůstaviteli povinnost uvést v testamentu své nejbližší dědice a současně jim zanechat povinný díl. Zároveň však právo umožňovalo pro zohlednění vztahů tyto osoby vydědit z taxativně stanovených důvodů, jichž bylo pro descendenty čtrnáct a pro ascendenty osm.¹²

2.2 ABGB

Od římského práva se přesuneme až do roku 1811, ve kterém byl vyhlášený obecný zákoník občanský – ABGB (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch)¹³, platný na našem území od 1. 1. 1812. Šlo o významný právní předpis zohledňující koncepci přirozeného práva, jak co do rozsáhlé materie, již kodifikoval, tak z hlediska jeho dlouhé časové působnosti.¹⁴ V českých zemích platil až do 31. 12. 1950, úprava pracovního práva dokonce až do roku 1966. ABGB vycházelo z tradic římského práva a práva přirozenoprávního. Úpravě dědického práva bylo věnováno nepoměrně více místa, než je tomu v současném občanském zákoníku. Pro představu se jednalo o rozsah od §§ 531-858. Oproti současné právní úpravě se nepominutelným dědicem nemyslely pouze děti, případně vnuci a pravnuci, ale v případě, že zůstavitel neměl děti, také rodiče zůstavitele, resp. dědové a báby.¹⁵ Velikost povinných dílů se lišila podle toho, zda se jednalo o ascendenty nebo descendenty. Pro první skupinu činil povinný díl jednu třetinu toho, co připadalo dle zákonné dědické posloupnosti a pro druhou šlo o jednu polovinu. Porovnáme-li tedy velikost povinných dílů, respekt k zůstavitelově vůli byl větší, neboť současná právní úprava umožňuje nezletilému nepominutelnému dědici v případě neexistence osob, které spadají do první dědické skupiny, celou pozůstalost.

¹¹ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995. s. 272.

¹² Tamtéž, s. 292.

¹³ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴ SCHELLE, Karel. Zakotvení dědického práva v rakouském všeobecném občanském zákoníku. In V VOJÁČEK, Ladislav (ed). *Proměny soukromého práva: Sborník příspěvků z konference k 200. výročí vydání ABGB*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. s. 141.

¹⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1179.

Důvody vydědění byly stanoveny taxativně.¹⁶ Zde můžeme sledovat, že ABGB pracovalo na stejném principu používaném v pozdějším římském právu. Mezi důvody vydědění uvedené v § 768 patřilo odpadnutí od křesťanství (platné do roku 1868), nechání zůstavitele v nouzi bez pomoci, odsouzení pro zločin k trestu doživotí nebo dvacetiletého žaláře a trvalé vedení života příčícího se veřejné mravnosti. Na rodiče se navíc vztahoval speciální případ, a to zanedbání výchovy dítěte. Bližší rozebrání uvedených důvodů není třeba, neboť se nápadně podobají těm současným, oprostíme-li se od důvodu odpadnutí od křesťanství, odrážející tehdejší život ve společnosti.

Nelze však nechat bez povšimnutí, kolik společného má ABGB s novou právní úpravou občanského zákoníku.¹⁷ To dokazuje význam ABGB jako právního dokumentu a potvrzuje, kde hledali tvůrci nového občanského zákoníku inspiraci. ABGB je tedy ukázkový případ přínosu historické komparace pro současnou právní vědu. NOZ znovu zavedl např. exhereditio bona mente facta¹⁸ (§ 1647), vydědění pro nezpůsobilost dědit (§ 1646 odst. 2), nepožadování uvedení vyděd'ovacího důvodu (§ 1648), možnost podmíněného vydědění (§ 1648) nebo chápání práva nepominutelného dědice na pohledávku místo vzniku spoluvlastnického práva (§ 1650). Bližší analýze uvedených důvodů věnujeme pozornost v návaznosti na NOZ.

2.3 Střední občanský zákoník

ABGB na našem území platil, jak je uvedeno výše, až do roku 1950. Toho roku byl přijat zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, tzv. "střední kodex".¹⁹ Nová právní úprava byla přijata již za nového režimu, který zde vznikl po roce 1948, což mělo neblahý dopad na její úroveň. Co se týče rozsahu právní úpravy, jednalo se dokonce o ještě stručnější úpravu, než je v současném občanském zákoníku. Nepominutelným dědicům bylo určeno ustanovení § 551. Jeho znění je následující: *Závět' je neplatná potud, pokud pořizovatel nezůstavil svým nezletilým potomkům tolik, kolik činí cena celého jejich zákonného podílu, anebo pokud nezůstavil jiným svým potomkům nebo tomu z rodičů, který je v době zůstavitelova úmrtí v nouzi a už práce neschopný, tolik, kolik činí cena tří čtvrtin podílu, který by jim náležel podle ustanovení o dědění ze zákona.* Důvody k vydědění mohl zůstavitel uplatnit v situaci, kdy dědic zůstavitele opustil v nouzi, v případě pokud byl odsouzen pro úmyslný trestný čin,

¹⁶ MEDUNOVÁ, Renata. Dědic, který nemá být opomenut. *Ad Notam*, 2009, roč. 15, č. 5, s. 170.

¹⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁸ SPÁČIL, Ondřej. Testamentární dědická posloupnost. *Právní fórum*, 2012, roč. 9, č. 3, s. 120.

¹⁹ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

nebo pokud trvale odmítal pracovat. Důvody samé byly vymezeny v § 552. Na uvedených důvodech pro vydědění můžeme spatřovat, že střední občanský zákoník neoplýval vysokou právní kvalitou. Poprvé se v něm však setkáváme s diferenciací nepominutelných dědiců co do jejich věku. S něčím takovým nepracovalo ani římské právo, ani ABGB. Určujícím kritériem je zletilost potomka, která se odráží ve velikosti povinného dílu.

2.4 Vyvozené závěry

Jaký však vyvodit z historické komparace závěr? Lze si všimnout, že již téměř od začátku právní úpravy daného institutu si právníci jsou vědomi dvou základních principů, které jsou pro danou oblast klíčové. Jde o pořizovací volnost, narážející na existenci zůstavitelových nejbližších a na základě jejich blízkého vztahu oprávněnost k určité části dědictví. Otázkou je, jak tyto protichůdné principy spravedlivě vyvážit. Co se týče osob nejbližších, ani jejich výčet není v čase totožný. Pohybujeme se v rozmezí od nejbližšího člena rodiny, přes přímé potomky zůstavitelovy a jeho rodiče. Změny se zákonitě nevyhnuly ani velikosti povinně zanechaného podílu, které nám navíc komplikuje rozdělení neopomenutelných potomků na zletilé a nezletilé. Poměrná stálost se však na první pohled překvapivě objevuje v samotných důvodech vydědění. Opakovaně se objevuje mezi jednotlivými důvody odsouzení za trestný čin, neposkytnutí pomoci zůstaviteli nebo vedení nemravného života. Tyto důvody by se daly označit za jakousi červenou čáru táhnoucí se napříč historií. Jde o logické vyústění toho, že takové jednání je zavržované většinovou společností bez ohledu na společenský systém a dobu jeho spáchání, což pramení již ze samotné lidské podstaty. Na druhou stranu však nelze ponechat stranou s tím spojený paradox. Jestliže tyto hlavní důvody existují již po takovou dobu a jsou celospolečensky přijímány, proč při jejich výkladu a aplikaci v praxi stále narážíme na problémy? Uspokojivou odpověď se pokusím dát v jedné z následujících kapitol.

Touto krátkou historickou exkurzí se dostáváme zpět k současné platné právní úpravě obsažené v OZ.²⁰ Jejím současným zněním se budeme dopodrobna zabírat v jedné z dalších kapitol této diplomové práce.

²⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

3 Dědická nezpůsobilost

Napříč celou diplomovou prací se budeme setkávat s pojmem dědická nezpůsobilost. Z tohoto důvodu je vhodné věnovat jednu kapitolu jejímu přesnému vymezení v právní teorii a případně vyřešit jisté problémy s výkladem, které se mohou objevovat. Diplomová práce na téma vydědění by navíc nebyla kompletní, kdyby se tímto institutem podrobněji nezabývala. Ten je s vyděděním v úzkém vztahu, na jehož základě se doplňují, přestože mezi nimi existují zásadní rozdíly.²¹ Na jejich blízkost lze poukázat rovněž na základě zařazení v OZ, kde jde o dvě navazující ustanovení, a to § 469 OZ a § 469a OZ. Je relevantní také upozornit na skutečnost, že se v úpravě NOZ dědická nezpůsobilost, na rozdíl od současné právní úpravy, bere jako možný důvod k vydědění. Je tak vyzdvížena vůle zůstavitele, která je přednější než vůle zákonodárce.²² Po potřebném vymezení dědické nezpůsobilosti můžeme přistoupit k podrobnému rozboru jednotlivých důvodů, jak jsou uvedeny v OZ a NOZ.

3.1 Vymezení dědické nezpůsobilosti

Dědická nezpůsobilost není institutem vzniklým v nedávné době. Jeho obdoba existovala již v římském právu pod názvem *ereptorium* nebo *incapacitas* a dopadala na stejné případy, jako v dnešním právu.²³ Dříve se pro dědickou nezpůsobilost používalo pojmu „dědická nehodnost“, lépe vystihující jeho podstatu.²⁴ Ani NOZ se však k tomuto označení nevrací. Dědickou nezpůsobilost vymezuje OZ v § 469 takto: *Nedědí, kdo se dopustil úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům anebo zavrženého jednání proti projevu poslední vůle zůstavitelovy. Může však dědit, jestliže mu zůstavitel tento čin odpustil.* Hovoříme-li o § 469, pojednáváme o nezpůsobilosti relativní, oproti absolutní nezpůsobilosti, která je vázána na právní subjektivitu dle § 7 OZ.²⁵

Dědická způsobilost je pro každého dědice klíčová vlastnost, neboť se jedná o jednu z podmínek dědění, jejíž nesplnění z dědění vylučuje. Dědická nezpůsobilost se nevztahuje pouze na určitý okruh osob, jako je tomu u vydědění, ale dopadá na každou osobu, které

²¹ KRÁLOVÁ, Jitka, LOTHAR, Eck. Dědická nezpůsobilost. *Ad notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 35.

²² ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 671.

²³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995. s. 299-300.

²⁴ FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanské právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 380.

²⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. Občanský zákoník. *Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1173.

svědčí některý z dědických titulů, ať se již jedná o závět' nebo zákon.²⁶ Jeho převážně ochrannou funkci vystihli Králová J. a Lothar E. ve svém článku, kde uvádí: *Zákonodárce zcela správně nepovažuje institut testovací volnosti za dostačující ochranu, a to vzhledem k povinným dílům neopominutelných dědiců, či prostě proto, že zůstavitel o závadném chování dotyčného vůbec nemusí mít povědomí.*²⁷ Zákonodárce tímto ustanovením poukázal na jistá morální pravidla, která by se měla v dědickém právu zohledňovat. Pro tento účel vytyčil dva taxativně uvedené důvody, při jejichž interpretaci se uplatňuje restriktivní výklad.

O dědické nezpůsobilosti platí následující skutečnosti.²⁸ Právní účinky nastávají ex lege, čímž se liší od vydědění. U něj musí zůstavitel projevit aktivní činnost, představující sepsání listiny o vydědění, aby mohlo dojít k vyloučení osoby z dědictví. K uplatnění dědické nezpůsobilosti nemusí zůstavitel učinit žádný právní úkon. Právě v tomto principu se objevuje trest zákonodárce bez ohledu na vůli zůstavitele a jsou v něm pokryty situace, o kterých se zůstavitel nedozvěděl nebo již dozvědět ani nemohl. Aktivní činnost po zůstaviteli je naopak vyžadována, pokud si nepřeje, aby k zákonem stanoveným následkům došlo. Takovéto jednání je de facto zaházením předešlého nemorálního chování.

Vztažení dědické nezpůsobilosti ex lege i na případy, kdy zůstavitel o takovémto jednání dotyčné osoby věděl, lze označit dle mého soudu za velmi protekcionistické. Role státu se má plně projevit spíše v trestním řízení a spravedlivém potrestání pachatele. Ve skutečnosti tak dochází k uplatnění dvojí sankce, a to trestněprávní a civilněprávní. Jedná se o případ zbytečného zasahování státu do soukromé sféry, které v daném případě není nezbytné a neodpovídá principu proporcionality. Zákonodárce tak před vůlí zůstavitele prosazuje vlastní vůli. Přesto institut dědické nezpůsobilosti vnímám jako pozitivní věc, ovšem pouze právě v těch případech, kdy zůstavitel o takovém jednání nevěděl nebo se událo až po jeho smrti.

Dalším rozlišujícím prvkem je nemožnost vztažení dědické nezpůsobilosti na pouhou část podílu na majetek z dědictví připadající.²⁹ Automaticky se vztahuje na veškerou pozůstalost. U vydědění je zákonná úprava benevolentnější a je zůstaviteli poskytnuta širší míra pořizovací autonomie. Pokud dojde k naplnění některého z důvodů vydědění, zůstavitel si sám posoudí, zda adekvátní trest za takové jednání je plné vydědění, či zda se spokojí pouze s částečným vyděděním.

²⁶ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. Dědické právo v teorii a praxi. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 26.

²⁷ KRÁLOVÁ, Jitka, LOTHAR, Eck. Dědická nezpůsobilost. *Ad notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 35.

²⁸ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. Dědické právo v teorii a praxi. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 28 - 29.

²⁹ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 109.

Po shrnutí podstatných rozdílů je na čase rozebrat jednotlivé důvody dědické nezpůsobilosti, které nejsou vymezeny nijak široce. V platné právní úpravě nacházíme v § 469 OZ pouze dva taxativně stanovené tituly. § 469 písm. a) se vztahuje na situace spáchání úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům a § 469 písm. b) pokrývá zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele. Oba důvody může naplnit pouze fyzická osoba.

3.1.1 Spáchání úmyslného trestného činu

Jako prvním důvodem dědické nezpůsobilosti se budeme zabývat spácháním úmyslného trestného činu. Nutno si povšimnout, že spáchání úmyslného trestného činu nabude účinků dědické nezpůsobilosti pouze v případě, že se tak stane vůči osobám v zákoně přesně určeným. Reflektuje se zde nejbližší rodinný vztah, kdy spáchání trestného činu proti těmto osobám může zůstavitel vnímat jako útok přímo na jeho osobu. V žádném případě nelze vymezený okruh rozšiřovat nad taxativně vymezené osoby.³⁰ Lze konstatovat, že vymezený okruh je velmi úzký, neboť nezahrnuje některé další blízké osoby zůstavitele. Na daný problém nicméně již reaguje úprava v NOZ, kde je okruh osob širší.³¹ Jak je uvedeno v komentáři k občanskému právu, k úmyslnému trestnému činu musí dojít již za života zůstavitele.³² Praxe k takovému závěru došla skrze účel daného ustanovení. Rozlišujeme tak dva druhy chráněných zájmů. Jeden se vztahuje pouze na zůstavitele, ten druhý je vymezen pro osoby uvedené v § 469 OZ. Toto ustanovení slouží pouze pro ochranu zůstavitele a nikoliv dalších osob. Těm se poskytuje ochrana na základě jiných ustanovení. Přesto mi nepříjde logické z hlediska právní úpravy brát zřetel pouze na trestné činy spáchané za života zůstavitele. Jak je poukazováno, dědická nezpůsobilost představuje výrazný morální prvek v dědickém právu.³³ Projevuje se především v situacích, kdy zůstavitel o problémovém jednání ví a stejně k ní dochází ex lege bez ohledu na vůli zůstavitele. Proč je tedy pro právní řád rozhodující právní skutečností právě smrt zůstavitele? Pokud právní řád počítá s tím, že spáchání trestného činu vůči uvedenému okruhu osob je natolik závažné, že si zaslouží mít dopad na možnost dědit, změní se situace pouhou smrtí zůstavitele? Ten by pravděpodobně takovéto jednání neschvaloval ani po své smrti. Proto by bylo s přihlédnutím k až takto konstruovanému ochrannářskému opatření logičtější vázat dědickou nezpůsobilost nikoli na

³⁰ KRÁLOVÁ, Jitka, LOTHAR, Eck. Dědická nezpůsobilost. *Ad notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 35.

³¹ § 1481 NOZ.

³² ELIÁŠ, Karel a kol. Občanský zákoník. *Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1173.

³³ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 49.

smrt zůstavitele, ale až na okamžik pravomocného skončení dědického řízení. Slabinou tohoto pojetí by však byla skutečnost, že by již nemohlo dojít k odpuštění ze strany zůstavitele. Tímto však jako morální prvek signifikantně zeslabuje.

Při tomto důvodu dědické nezpůsobilosti by neměly vznikat velké obtíže. V případě již vyneseného pravomocného rozsudku není totiž soudu projednávajícímu dědictví poskytnuta žádná volnost a na základě § 135 odst. 1 OSŘ³⁴ je jím vázán. K této problematice se vyjádřil Nejvyšší soud, dále jen NS, ve svém rozhodnutí, kde stanovil, že: *státní notářství je vázáno pravomocným rozhodnutím o tom, že byl spáchán trestný čin, přečin nebo přešůpek, a o tom, kdo jej spáchal. Jestliže trestní řízení nemůže být zahájeno např. proto, že zemřel dědic, který se měl dopustit úmyslného trestného činu proti zůstaviteli nebo proti osobám uvedeným v § 469 OZ, nebo jestliže trestní řízení bylo zastaveno, nebrání státnímu notářství, aby si učinilo samo úsudek o tom, zda jednání dědice vykazuje znaky skutkové podstaty úmyslného trestného činu, ovšem s účinky jen pro řízení o dědictví.*³⁵ Danou záležitost si bude muset soud posoudit sám jako předběžnou otázku dle § 135 odst. 2 OSŘ. V případě sporu ohledně skutkového děje, by bylo nutné postupovat odlišně, a to skrze podání samostatné žaloby na základě § 175k odst. 2 OSŘ.

Nicméně je podstatné, že pro dědickou nezpůsobilost je rozhodující skutečnost, že ke spáchání úmyslného trestného činu došlo. Není tedy vůbec podstatné, zda současně došlo také k odsouzení nebo případně následnému zahlazení odsouzení.³⁶

Přestože se operuje se spácháním úmyslného trestného činu, tak se dědická nezpůsobilost může vztahovat i na osobu, která nedovršila patnáct let věku. Jak je uváděno v literatuře³⁷, musíme zde rozlišovat odpovědnost občanskoprávní od trestněprávní. Zatímco ta druhá je vzhledem k nízkému věku vyloučena, té první nic nebrání. Pouze tento výklad je v souladu s dobrými mravy za předpokladu, že dítě dokáže ovládnout své jednání a posoudit důsledky svého jednání.³⁸ Na nepřesnou právní formulaci již zareagoval NOZ, který již v souvislosti s dědickou nezpůsobilostí hovoří o činu povahy úmyslného trestného činu.³⁹ Stále však platí, že osoba musí být přičetná při páchaní trestného činu, jak stanovuje § 26

³⁴ Zákon č. 99/1964 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

³⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 4. 4. 1979, sp.zn. Cpj 169/78.

³⁶ KRÁLOVÁ, Jitka, LOTHAR, Eck. Dědická nezpůsobilost. *Ad notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 35.

³⁷ ELIÁŠ, Karel a kol. Občanský zákoník. *Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1174.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ § 1481 NOZ.

TZ.⁴⁰ Příčetnosti se jí nedostává v důsledku duševní poruchy, zapříčiňující nemožnost rozpoznání protiprávního jednání nebo jeho ovládnutí.⁴¹

3.1.2 Zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle

Mezi projevy poslední vůle řadíme závěť, listinu o vydědění, ustanovení správce dědictví a změnu či zrušení uvedených projevů vůle zůstavitele. Pro posouzení dědické nezpůsobilosti není relevantní, zda uvedené projevy splňovaly všechny formální požadavky kladené zákonem.⁴² Mezi projevy poslední vůle nelze zahrnout ani případnou dohodu, uzavřenou mezi zůstavitelem a jeho dědicem, neboť platná právní úprava s něčím takovým nepočítá.⁴³ Ochrana poskytovaná projevu poslední vůle zůstavitele je nezbytná, neboť má stěžejní roli při vypořádání dědictví. Pokud k zavrženíhodnému jednání dojde ještě za života zůstavitele a ten se o takovémto jednání dozví, existuje stále možnost, že zůstavitel dědici odpustí. Jiná situace nastane, pokud k takovému jednání dojde až po zůstavitelově smrti, kdy již není možné zjistit jeho pravou vůli.

Za zavrženíhodná jednání považujeme každé úmyslné jednání vedené za účelem zabránění zůstaviteli v projevení jeho vůle nebo předstírání vůle zůstavitele.⁴⁴ Jedná se o zabránění pořízení poslední vůle (neumožnění návštěvy notáře) nebo zničení či znehodnocení vůle již učiněné. Dále se jedná o nátlak na zůstavitele, kdy již nelze hovořit o projevení jeho vůle, ale vůle třetí osoby, většinou ve formě fyzického či psychického nátlaku, nebo konečně jednání, kterým se třetí osoba snaží zabránit projevení poslední vůle tím, že ji v řízení o dědictví zatají.

Ne každé jednání v podobě psychického nátlaku zapříčiní dědickou nezpůsobilost. Je zcela běžné, že se dědici snaží ovlivnit zůstavitelovu vůli a docílit tak ekonomického profitu. Rozhodující je proto míra nátlaku. Za zavrženíhodné jednání se taktéž nepovažuje využití procesních a hmotných práv, která náleží případným dědicům, přestože mohlo dojít k určité dohodě mezi zůstavitelem a touto osobou (“neminem laedit qui suo iure utitur”)⁴⁵ Výkon práva vylučuje protiprávnost.⁴⁶

⁴⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

⁴¹ Rozhodnutí krajského soudu v Ústí nad Labem, sp. zn. 13 Co 859/76.

⁴² ELIÁŠ, Karel a kol. Občanský zákoník. *Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1175.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž, s. 1176.

⁴⁵ Tamtéž, s. 1176.

⁴⁶ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 2*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2006. s. 429.

3.1.3 Odpuštění dědické nezpůsobilosti

Stala-li se jednou fyzická osoba dědicky nezpůsobilou, nemusí jít o konečný stav. Zákodárce respektuje zůstavitelovu vůli takové osobě její chování odpustit a opět ji tak povolal k dědění. Pro odpuštění zavrženíhodného chování nejsou zákonem předepsány žádné formální náležitosti, proto je tak možné učinit jak výslovně, tak i konkludentně, což však v praxi přináší interpretační problémy se správným výkladem zůstavitelovy vůle. Za odpuštění se pokládá i uvedení dané osoby do závěti sepsané po jeho provinění.

Problém se správným posouzením, zda došlo k odpuštění daného jednání, dobře ilustruje soudní spor, ve kterém se posuzovalo, zda zůstavitelka jako poškozená odpustila synu úmyslný trestný čin krádeže tím, že odepřela udělit souhlas s jeho trestním stíháním.⁴⁷ V daném případě soudní komisař došel k závěru, že tomu tak opravdu bylo. Dle mého názoru nelze z odepření souhlasu s trestním stíháním vyvodit závěr, zda skutečně došlo k odpuštění či ne. Je nebytné posuzovat následné vztahy mezi zůstavitelem a touto osobou, bez čehož nelze dojít ke správnému závěru.

I na základě problémů, které se v praxi objevovaly, přichází NOZ ke zpřísnění požadavků kladených na odpuštění dědické nezpůsobilosti, když již nadále bude potřeba výslovného prominutí daného činu,⁴⁸ tedy písemně nebo ústně, nikoliv již konkludentně.

⁴⁷ KRÁLOVÁ, Jitka, LOTHAR, Eck. Dědická nezpůsobilost. *Ad notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 36 - 37.

⁴⁸ § 1481 NOZ.

4 Vydědění

Vyděděním se rozumí jednostranný právní úkon, jak jej chápe § 34 OZ,⁴⁹ představující projev vůle zůstavitele, kterým zbavuje, příp. omezuje svoje potomky v jejich zákonném právu na povinný díl vymezený v § 479 OZ. Z uvedeného ustanovení jednoznačně vyplývá, že vydědit lze pouze osoby nepominutelných dědiců, nikoho dalšího sem zařazovat nemůžeme. Pokud se tak chybně stane, z právního hlediska se nejedná o vydědění, ale o negativní závěť.⁵⁰ Na ostatní osoby totiž nedopadají vydědovací důvody a stačí je opominout v závěti.

Jak vyplývá z historické komparace, institut vydědění (*exhereditio*) byl využíván již v římském právu. Dnes již nikdo nepochybuje, že jde o nezbytný nástroj, který má pevné místo v rámci dědického práva, pokud je zaveden institut nepominutelných dědiců. K tomuto poznatku přispěla jistě i právní úprava obsažená v občanském zákoníku z roku 1964, s účinností od 1. 4. 1964 až do její novelizace zákonem č. 131/1982, kdy institut vydědění neexistoval. Tento stav se ukázal jako neudržitelný a možnost vydědění se do právního řádu vrátila.

I přes tento dlouhý časový úsek právní věda nedokázala sjednotit názor na jeho ideální uchopení. Vezmeme – li v úvahu, že se jedná o zásadní institut do značné míry ovlivňující přechod zůstavitelových práv na jeho právní nástupce, jde o situaci na jednu stranu poněkud zarážející, na druhou však zcela pochopitelnou.

4.1 Nepominutelný dědic

Současný OZ neobsahuje výslovně pojem nepominutelný dědic. V teorii se tak můžeme setkat i s jinými označeními, jako jsou neopomenutelní dědici nebo neopominutelní dědici. V diplomové práci jsem zvolil označení nepominutelní dědici, což plně odpovídá NOZ, který používá výhradně tento termín. Jak již bylo výše poukázáno, současná právní úprava stojí na úzkém pojetí nepominutelných dědiců. OZ je vyjmenovává v § 479 následovně: *Nezletilým potomkům se musí dostat aspoň tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona, a zletilým potomkům aspoň tolik, kolik činí jedna polovina jejich dědického podílu ze*

⁴⁹ § 34 Právní úkon je projev vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují.

⁵⁰ ELIÁŠ, Karel, a kol. Občanská zákoník: velký akademický komentář. 1. Praha : Linde, a.s., 2008, s. 1179-1185.

zákona. Pokud závěť tomu odporuje, je v této části relativně neplatná, nedošlo-li k vydědění uvedených potomků. Nepominutelnými dědici jsou tedy potomci zůstavitele, mezi nimiž mají nejsilnější postavení děti zůstavitele, neboť vylučují z dědictví vzdálenější potomky. V existenci nepominutelných dědiců se odráží favorizace určité skupiny osob, blízkých zůstaviteli, které již jen z blízkého stupně příbuzenství se ex lege podílejí na dědictví. Toto postavení je jim garantováno i proti vůli zůstavitele. Jedná se tak o zásadní zásah do zůstavitelovy vůle, který je tak značně omezen v nakládání se svým majetkem pro případ smrti. Zákonodárce však umožňuje zůstaviteli, dopustí-li se nepominutelný dědic některého z taxativně uvedených jednání, aby ho z dědictví vyloučil, skrze sepsání listiny o vydědění, čímž se na něj hledí, jako by se dědictví vůbec nedožil.

Současná právní úprava nepominutelné dědice vnitřně diferencuje z hlediska zletilosti potomka. Rozdíl nečiní pouze velikost povinných dílů vymezených v § 479 OZ, ale u nezletilých potomků se uplatňuje zpřísněný dohled nad možností vydědění takového potomka.⁵¹ Již tady je nutno upozornit, že NOZ, deklarující velký respekt k zůstavitelově vůli, vychází zůstaviteli vstříc, neboť zmenšuje povinný díl, který nepominutelným dědicům připadá.⁵²

V dnešní době dělení potomků na zletilé a nezletilé již nepovažují za adekvátní. Spravedlivější by bylo rozdělení nepominutelných dědiců z hlediska zaopatřeni. Pojem nezaopatřeného dítěte chápou tak, jak je vymezený v § 11 zákona č. 117/1995 Sb.⁵³

4.2 Principy vydědění

Dříve, než se dostaneme k rozboru jednotlivých důvodů vydědění, je na místě se zabývat i doprovodnými skutečnostmi, úzce souvisejícími s tímto právním institutem. Jedná se o možnost sepsání listiny o vydědění s odkládací podmínkou, způsob vymezení jednotlivých důvodů, existence reprezentačního práva a otázka dobrých mravů, která se nevztahuje pouze na jeden z důvodů. Ve skutečnosti se s nimi budeme potýkat širěji, než se na první pohled zdá.

Podíváme – li se do § 469a OZ, v prvním odstavci zjistíme taxativním způsobem uvedené dědické důvody, které zná současné právo. Na první pohled jsou jednotlivé důvody srozumitelně uvedeny a občan bez právního vzdělání může těžko tušit, co za nástrahy se

⁵¹ Usnesení krajského soudu v Brně, č.j. 18 Co 310/98.

⁵² § 1643 odst. 2: Nezletilý musí dostat tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu a zletilý jednu čtvrtinu.

⁵³ Reagují tak převážně na současnou situaci, kdy stále více lidí studuje na vysokých školách, čímž se odkládá jejich nástup do práce. Prodlužuje se tak jejich finanční závislost.

v nich přesto nachází. Zákonodárce měl v úmyslu jednoduchým a srozumitelným způsobem občanům podat, jaké situace již považuje za tolik závažné, že nadále nebude chránit právo neopominutelného potomka na jeho zákonný dědický podíl a v případě, že zůstavitel má na celou záležitost obdobný pohled, může sáhnout k sankci ve formě vydědění. Se záměrem zákonodárce se nedá jinak, než souhlasit. Právní normy mají být jasné a stručné, pokud je po adresátech vyžadovaná jejich znalost, vyjádřená v zásadě *ignorantia iuris non excusat*. Avšak co se běžnému občanovi jeví jako bezproblémové, může se právníku jevit jako nejednoznačné s možností několika řešení. Problémem je zde existence právně neurčitých pojmů, nacházejících se hned ve třech důvodech ze čtyř. Pokud se postupem času podařilo zejména skrze judikaturu obecných soudů určitým způsobem tyto pojmy hodnotit, narazíme na druhý, možná ještě výraznější problém objevující se v dědickém právu. Tím je unesení, respektive neunesení důkazního břemene.⁵⁴ Jak uvedl ve svém článku J. Kawulok: *Do právního vědomí občanů se dostala informace o možnosti potomka vydědit. Problém však nastane při praktickém sepsání listiny o vydědění. Když vezmeme v úvahu současnou judikaturu soudů, vidíme, že sepsání listiny o vydědění je velmi nejistým úkonem, kdy nelze zaručit výsledek tohoto úkonu, sledovaný zůstavitelem. V případě následného sporu mezi dědici spočívá hlavní úskalí při dokazování skutečností, které zakládají podmínky pro vydědění, spočívá v tom, že již není naživu "korunní svědek" – zůstavitel.*⁵⁵

Současná právní úprava pracuje se čtyřmi důvody vydědění obsaženými v § 469a odst. 1 OZ. Pod písm. a) je jako důvod uvedena situace, kdy potomek v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech, písm. b) potomek o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl, písm. c) potomek byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku, písm. d) potomek trvale vede nezřízený život. Jak vidno, vzhledem k neurčitým pojmům vyskytujícím se v jednotlivých důvodech, pořizovateli listiny o vydědění nebude stačit pouhá znalost právního textu, ale bude nutné si nastudovat i příslušnou judikaturu, která osvětluje, co vše se dá pod danou situaci ještě subsumovat.

Je povinností zůstavitele, aby v listině o vydědění uvedl náležitý důvod k vydědění, neboť jeho neuvedení způsobuje absolutní neplatnost právního úkonu.⁵⁶ Tento požadavek je výslovně uveden v § 469a odst. 3 OZ. Avšak objevuje se dvojí chápání této povinnosti z hlediska doby, kdy musí existovat důvod k vydědění. Současná teorie dovozuje, že důvod

⁵⁴ § 175k OSŘ.

⁵⁵ KAWULOK, Josef. Vydědění – právní úprava a praxe. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 4, s. 73 – 74.

⁵⁶ § 39 OZ: *Neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu.*

pro vydědění musí existovat již v době, kdy je závěť zhotovena.⁵⁷ V. Bednář naproti tomu odkazuje na názor V. Knappa, nerozlišující okamžik vzniku důvodu k vydědění, ale pouze podtrhuje nutnost jeho existence.⁵⁸ Tento názorový střet nelze považovat pouze za teoretický, neboť má praktické dopady. Pokud bychom přistoupili na tento způsob interpretace, otevřelo by to možnost sepsat listinu o vydědění pro futuro, ve smyslu její aplikace v případě, že dodatečně nastanou důvody, jenž byly dopředu v listině o vydědění uvedeny. Z právního hlediska by šlo o odkládací podmínku, upravenou v § 36 odst. 2 OZ.⁵⁹ S touto právní konstrukcí se plně ztotožňuji, jelikož neexistuje zákonné ustanovení, které by takovéto jednání zakazovalo. Účelem dědického práva má být co nejpřesnější zohlednění zůstavitelovy vůle a právo by mu v jeho jednání nemělo stavět žádné neoprávněné překážky. Jednotlivá omezující ustanovení by se měla primárně zabývat úpravou formy projevené vůle tak, aby se soud, respektive notář jako soudní komisař, mohli dozvědět o opravdové zůstavitelově vůli, odloučené od okolních, již nepřipustných vlivů. Pomocí teleologického výkladu se musíme dobrat k závěru, že využití odkládací podmínky je přípustné, neboť ničemu ve své podstatě neodporuje. Celou situaci je nutno odlišit od podmínky uvedené v závěti, nemající právní následky na základě ustanovení § 478 OZ. K listině o vydědění se totiž vztahují jiné zákonem požadované náležitosti, uvedené v § 476 a § 480 OZ, na které odkazuje § 469a odst. 3 OZ.⁶⁰ Musíme si uvědomit, že zde jde o právní rozbor, nikoliv hodnocení četnosti využití této možnosti v praxi. Na základě funkce institutu vydědění lze předpokládat, že málokdo by sepsal listinu o vydědění s odkládací podmínkou. K vytvoření tohoto dokumentu se většinou uchylujeme až jako ke krajnímu řešení v situaci, ze které nevidíme jiné východisko nebo jako poslední pokus o nápravu chování neopominutelného dědice. Tímto problémem jsem se zabýval z jiného důvodu, a tím je moje neochota akceptovat takový druh výkladu omezující pořizovací volnost zůstavitele.

Způsob uvedení důvodů vydědění v listině je zcela ponechán na vůli zůstavitele. Nejjednodušším se jeví pouhý odkaz na konkrétní ustanovení v OZ, přesněji řečeno na jeho konkrétní písmeno. Jelikož zákon proti pouhému odkazu nic nenamítá, takovéto jednání v praxi svádí k nejčastějšímu použití. Z právního hlediska jde však o způsob nejproblémovější. Zůstavitel musí počítat s tím, že v době probíhajícího sporu o platnost vydědění se již k dané věci nebude mít možnost vyjádřit, zatímco vyděděný bude využívat všech svých práv, aby získal pro něj příznivé soudní rozhodnutí. Z toho důvodu je zapotřebí

⁵⁷ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. Dědické právo v teorii a praxi. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 97.

⁵⁸ KNAPP, Viktor. O vydědění a o tzv. negativní závěti. *Socialistická zákonost.*, 1983, č. 6, s. 329.

⁵⁹ § 36 odst. 2: *Podmínka je odkládací, jestliže na jejím splnění závisí, zda právní následky úkonu nastanou.*

⁶⁰ Tím, že není odkazováno také na § 478 OZ, existuje možnost podmíněného vydědění.

se na takovou situaci dopředu pečlivě připravit. Zůstavitel by si měl za tímto účelem vést spis, ve kterém by líčil rozhodné skutečnosti, na základě kterých spatřuje odůvodněnost vydědění neopominutelného potomka. Ve většině případů se nebude jednat o pouhé pochybení, ale jednání vyděděného bude muset mít povahu dlouhotrvající. Proto je vhodné vypracovat si seznam skutků s jejich patřičným popisem, o které se bude moci soudce opřít při vynášení rozsudku. Na pečlivé přípravě závisí, zda nakonec bude respektována vůle zůstavitele a ne naopak. Pokud je to možné, neuškodí se opatřit i svědky pro případný soudní spor.

Dále do problematiky vydědění zasahuje i tzv. reprezentační právo. To je upraveno v § 473 odst. 2 OZ, kde je uvedeno, že *nedědí-li některé dítě, nabývají jeho dědického podílu stejným dílem jeho děti. Jestliže nedědí ani tyto děti nebo některé z nich, dědí stejným dílem jejich potomci*. Reprezentační právo se tedy vyskytuje v případě úmrtí zůstavitelova dítěte, jež zemřelo před zůstavitelem, je nezpůsobilé dědit, bylo vyděděno nebo dědictví odmítlo. Jeho podstatou je zachování majetku v rodině navzdory různým skutečnostem přetrhávajícím dědickou linii. V případě vydědění nám však právní úprava dává možnost, jak reprezentační právo vyloučit. Zákonnou oporu nalezneme v § 469a odst. 2 OZ, kde je uvedeno, že pokud to zůstavitel v listině o vydědění výslovně stanoví, vztahují se výsledky vydědění i na osoby uvedené v § 473 odst. 2 OZ. Potomky není zapotřebí nijak blíže specifikovat. Toto ustanovení výrazně rozšiřuje pořizovací volnost zůstavitele, neboť není nadále požadováno, aby důvody vydědění byly splněny také u těchto osob. Zůstavitel není povinen svoje rozhodnutí jakkoliv zdůvodňovat. Můžeme se opřít i o příslušnou judikaturu: Rozsudek NS: *Ustanovení § 469a odst. 2 obč. zák. umožňuje zůstaviteli, aby spolu s vyloučením nejbližšího potomka z dědictví též výslovně vyjádřil vůli, že důsledky vydědění se vztahují i na potomky vyděděného, kteří by jinak nastoupili na jeho místo. Není rozhodné, zda by proti nim samým bylo možné uplatnit některý z důvodů vydědění.*⁶¹ Judikatura NS je v tomto ohledu konstantní.⁶² I toto na první pohled bezproblémové ustanovení však může způsobit v praxi obtíže s výsledkem zcela odporujícím poslední vůli zůstavitele. Takovýto případ řešil NS svým rozsudkem ze dne 20. 1. 2004.⁶³ Skutkově se případ týkal zůstavitele, který sepsal listinu o vydědění ve formě notářského zápisu, ve které vydědil svoji dceru na základě trvalého neprojevení opravdového zájmu a spolu s ní vydědil i její dvě děti. Veškerý svůj majetek posléze odkázal třetí osobě. Problémem se ukázala nevhodná formulace způsobu vydědění jeho vnuků, neboť výslovně nevztáhl důsledky vydědění i na ně ve smyslu § 469a odst. 2 OZ, ale u každého

⁶¹ Rozsudek NS, sp.zn. 30 Cdo 2214/2002. Porovnat s nálezem ÚS, sp. zn. I. ÚS 295/10.

⁶² Rozsudek NS, sp. zn. 30 Cdo 1798/2005.

⁶³ Rozsudek NS, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002.

z nich jednotlivě uvedl důvody pro vydědění. Přesná úvaha soudu zněla: *Otázkou skutkového posouzení je pak závěr, zda zůstavitel v konkrétním případě vydědil svého potomka i potomky vyděděného každého samostatně (§ 469a odst. 1 obč. zák.), či zda vydědil svého nejbližšího potomka a vyjádřil svou vůli, aby důsledky vydědění byly vztaženy i na potomky vyděděného, kteří by jinak nastoupili na jeho místo (§ 469a odst. 2 obč. zák.).*⁶⁴ Tento právní názor NS následuje i při jeho další rozhodovací činnosti. Takto striktně dbát na správné právní formulaci v listině o vydědění, kdy NS zřejmě trvá na výslovném vztažení důsledků vydědění i na další potomky dle § 469a odst. 2 OZ, není pro praxi vhodné. Práva neznalá osoba se může lehce dopustit omylu, který přitom dle mého soudu lze odstranit správným výkladem respektujícím účel, kterého chtěl zůstavitel dosáhnout.⁶⁵ NS se zde dopouští nesprávného výkladu právního úkonu, neboť zohledňuje pouze jazykové vyjádření v listině a naprosto pomíjí vůli toho, kdo právní úkon učinil, přestože jeho vůle není v rozporu s jazykovým projevem, jak vyžaduje § 35 odst. 2 OZ.⁶⁶ Pokud ve výše zmíněném případě zůstavitel chtěl vydědit i oba vnuky a další v úvahu připadající osoby na základě reprezentačního práva nepřicházely v úvahu, mělo být přistoupeno k výkladu dle § 469a odst. 2 OZ. Pouze takto by byla plně respektována vůle zůstavitele. NS zde přistupoval příliš formalisticky.

Uvedenému ustanovení se však dostalo kritiky ze strany ústavního soudu, který vyjádřil pochybnost nad slučitelností § 469a odst. 2 OZ s čl. 11 odst. 1 věty třetí Listiny (dědění se zaručuje) a ústavní hodnotou autonomie a integrity rodiny a její ochrany (čl. 32 odst. 1 Listiny). K možnosti dle § 469a odst. 2 poznamenává: *V tom je možnost spatřovat výraznou (a bezdůvodnou) nerovnost mezi potenciálními dědici, pro jejichž vydědění zákon vyžaduje existenci důvodů stanovených v § 469a odst. 1 obč. zákoníku a potenciálními dědici (§ 473 odst. 2 obč. zákoníku), na něž je možno vztáhnout důsledky vydědění, ačkoliv proti nim samým tyto zákonem stanovené důvody nesvědčí.*⁶⁷ Důvodem pro zvolenou konstrukci se stala skutečnost, že v případě nezletilého potomka by byl majetek po zůstaviteli stejně v dispozici osoby vyděděné, jako jeho zákonný zástupce dle § 26 OZ.⁶⁸ S tímto argumentem se však ústavní soud nechce smířit a tvrdě za to právní úpravu kritizuje: *svědčí to o celkové nedostatečnosti současné zákonné úpravy dědického práva, která neposkytuje zůstaviteli jiné instituty zajišťující stejný výsledný stav (tedy nikoliv jen formální, nýbrž efektivní vydědění),*

⁶⁴ Rozsudek NS, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002.

⁶⁵ Nálezem ÚS, sp. zn. I. ÚS 295/10.

⁶⁶ § 35 odst. 2: *Právní úkony vyjádřené je třeba vykládat nejenom podle jejich jazykového vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil, není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem.*

⁶⁷ Nálezem ÚS, sp. zn. I. ÚS 295/10.

⁶⁸ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. Dědické právo v teorii a praxi. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 99.

*aniž by přitom muselo dojít ke “vztažení” účinků vydědění i na osoby, které by jinak nemohly být z hlediska zákona samostatně důvodně vyděděny a patrně ani z hlediska vůle zůstavitele (fakticky) vyděděny být nemusely.*⁶⁹

Dále nutno upozornit na rozlišování vydědění potomka zletilého a nezletilého. Přestože v ustanoveních zabývajících se vyděděním takového rozlišení nenajdeme, při faktickém posuzování má toto dělení svoji roli. Je zde jistá analogie, jako při posuzování právních úkonů učiněných nezletilcem, při nichž se zkoumá jejich rozumová a volní vyspělost dle § 9 OZ.⁷⁰ Tak, jak jsou důvody vydědění formulovány v OZ, je přinejmenším trochu problematické, aby jejich znaky naplnil již nezletilec. U důvodu pod písmenem c) je situace jednoduchá. Zde se bude respektovat pravomocné rozhodnutí soudu. Pod písmenem a) ve většině případů, nebude v možnostech nezletilého poskytnout potřebnou pomoc, neboť sám je odkázán na pomoc svých rodičů. Pod písmenem b) a d) je problematický požadavek trvalosti vzhledem k nízkému věku. Přesto bude zřejmě nejčastějším důvodem pro vydědění právě trvalé neprojevení opravdového zájmu. Příčinou jsou právě neshody v rodině, které dítě vnímá, je ovšem náchylné k podléhání tlaku z rodičovské strany, která si nepřeje navozování užších vztahů.

4.3 Jednotlivé důvody vydědění

4.3.1 Neposkytnutí potřebné pomoci

Dle § 469a odst. 1 písm. a) OZ může zůstavitel vydědit potomka, jestliže v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech. Jedná se o zcela nenahraditelný důvod, který má pevné místo mezi zbylými důvody. Jeho potřebnost je možné deklarovat i na základě skutečnosti, že se jednalo o první ze znovu zavedených důvodů pro vydědění po období, kdy bylo vydědění z našeho právního řádu odstraněno.⁷¹ Klíčovou roli při posuzování oprávněnosti daného důvodu hraje správné posouzení potřebné pomoci. Není důležité, k jaké situaci se tato pomoc vztahuje, neboť zákon uvádí pouze demonstrativní výčet některých možných. To je podtrženo rovněž novou úpravou v NOZ, kde se nadále hovoří o neposkytnutí potřebné pomoci v nouzi.⁷² Pro

⁶⁹ Nálezem ÚS, sp. zn. I. ÚS 295/10.

⁷⁰ Usnesení Krajského soudu v Brně, sp. zn. 18 Co 310/98.

⁷¹ Znovu zaveden zákonem č. 131/1982 Sb.

⁷² § 1646 odst. 1 písm. a) NOZ.

přehlednost sem nadále spadá např. živelná pohroma, úraz nebo potřeba finanční pomoci.⁷³ Jak je správně poznamenáno, potřebná pomoc má zabezpečit zůstavitele po dobu, kdy se sám o sebe nemůže postarat, ať svépomocí, či zapojením jiných zdrojů.⁷⁴

Je velmi důležité umět posoudit míru potřebné pomoci. Ta by měla být dostatečně relevantní, aby díky ní zůstavitel utrpěl co nejmenší škodu, která mu v dané situaci hrozí, a pokud je to možné, aby se obnovil stav, který panoval před vznikem potřeby pomoci. Z hlediska potřebné pomoci není rozhodující, zda se jedná o pomoc jednorázovou nebo déletrvající. Jak správně posuzovat potřebu pomoci správně vystihl NS ve svém rozhodnutí: *je nezbytné, aby se zůstavitel ocitl v situaci, kdy pro zdravotní či jiné potíže nastalé v důsledku onemocnění či věku, případně pro potíže způsobené jinými okolnostmi (např. přírodní katastrofou) potřebuje pomoc; kdy není schopen sám si, bez cizí pomoci, obstarat své základní životní potřeby (zdravotní, hygienické aj.).*⁷⁵ V uvedeném rozhodnutí dále konstatuje, že je taktéž potřeba zkoumat možnost potomka vůbec zajistit pomoc a na druhé straně je potřeba, aby zůstavitel tuto pomoc přijal. S názorem NS se plně ztotožňuje i ÚS, když pro naplnění skutkové podstaty tohoto důvodu pro vydědění vyžaduje neposkytnutí pomoci v rozporu s dobrými mravy, objektivní potřebnost pomoci, potomek o potřebě pomoci věděl nebo mohl vědět, schopen pomoc objektivně poskytnout a zůstavitelovu akceptaci potřebné pomoci.⁷⁶ Z příslušné judikatury plyne závěr, že zůstavitel se o sebe musí pokusit postarat nejprve vlastními silami, aby hned neobtěžoval své potomky, a teprve poté může požadovat jejich pomoc. Stejně jako v ostatních důvodech se musí při posuzování konkrétní situace zohlednit měřítko dobrých mravů, které představují pojistku pro případ zneužití tohoto důvodu zůstavitelem.

Je možné se setkat i s názorem, že by bylo vhodnější uvedený důvod pro svoji složitost při dokazování z právní úpravy vypustit.⁷⁷ S tímto názorem se nemohu ztotožnit. Dopadá právě na krizové situace v životě, ve kterých se projeví pravá tvář nepominutelných dědiců. Neposkytnutí pomoci v nouzi může mít větší dopad na zůstavitele, než neprojevení opravdového zájmu. Navíc otázka dokazování je dle mého soudu jednodušší, neboť existence nouze se dá lépe prokázat než důvod pod písm. b), protože se můžeme spolehnout např. na lékařskou zprávu nebo na poznatek o živelné pohromě. Menší využívání uvedeného důvodu tedy dle mého soudu není zapříčiněno složitým dokazováním. Pro zůstavitele je mnohdy

⁷³ Usnesení NS, sp. zn. 21 Cdo 3772/2007.

⁷⁴ ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 96.

⁷⁵ Usnesení NS, sp. zn. 21 Cdo 3772/2007.

⁷⁶ Nález ÚS, sp. zn. I. ÚS 295/10.

⁷⁷ ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 97.

jednodušší uvést jako důvod neprojevení opravdového zájmu, neboť ten je na prokazování složitější a dá se pod něj zahrnout více věcí.

4.3.2 Trvalé neprojevení opravdového zájmu

V pořadí jde sice až o druhý důvod k vydědění, svojí problematičností jej však můžeme zařadit na přední místo. Celý důvod se skládá z jednoho neurčitého pojmu za druhým. Tato skutečnost jej činí v praxi obtížně definovatelným a dává široké pole pro vlastní uvážení soudce, které se často nemusí shodovat se zůstavitelovým pohledem na věc. Jde o případ, kdy můžeme mluvit spíše než o principu právní jistoty o právní nejistotě.⁷⁸ Soudce je při svém rozhodování odkázán na důkazy obsažené v listině o vydědění a případné svědky ochotné dosvědčit neprojevení opravdového zájmu o zůstavitele. V případě neexistence těchto důkazů se musí spolehnout pouze na vlastní úsudek. Využívání tolika nejasných pojmů je jednou z příčin, proč je úspěšnost vydědění v praxi mizivá. Soudy se tak přiklánějí spíše na stranu nepominutelného dědice.⁷⁹

Když jsem se výše vyjádřil kriticky ke stavu právní nejistoty, kterou prvotně zapříčinil zákonodárce a druhotně soudy, nebylo to zcela korektní. Celý problém vyplývá z faktu, že se na posuzování jednotlivých případů využívá objektivního přístupu k hodnocení zájmu potomka o zůstavitele. Důvody pro to existují dva. Objektivitou se stát snaží chránit neopominutelné dědice před přílišnými nároky kladenými osobou zůstavitele. Ty by mohly dosahovat takových rozměrů, kdy již není spravedlivé po potomcích žádat jejich splnění. Zůstavitel logicky bude vyžadovat pro sebe větší péči, než kterou považuje za dostatečnou či vůbec dosažitelnou neopominutelný dědic. Výsledkem objektivního přístupu je ve své podstatě nastolení určité rovnosti pro dědice. Druhý důvod je ryze praktický. Důvody vydědění se týkají rodinných vztahů, tedy velmi osobních otázek, které nelze z venku zcela pochopit. Jde o určitou mozaiku, která nám dá ucelený obraz až při složení všech jednotlivých částí. Pro soudce je ve skutečnosti nemožné plně pochopit rozhodné vztahy, které uvnitř rodiny existují, přestože se jedná o věc, na základě které má vynést spravedlivé rozhodnutí. Navíc i samotné lidské posuzování doznává s přibývajícím věkem a zkušenostmi změn. Tomuto procesu logicky podléhá i soudce, čímž není zcela vyloučena změna jeho postoje k projednaným případům. Proto není možné, případy hodnotit subjektivně, což bylo výstižně

⁷⁸ ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 97.

⁷⁹ Tamtéž, s. 99.

shrnuto v jedné větě: *Tento postup by byl možná spravedlivý, ale v praxi uskutečnitelný není.*⁸⁰

Při posuzování vydědění na základě tohoto důvodu musíme brát v potaz dvě kritéria, k jejichž naplnění musí dojít. Jde o požadavek trvalosti a opravdovosti zájmu. Ani jedno z nich není nijak lehké definovat, pokud to vůbec možné je. Problém spočívá právě v nutnosti posuzovat každý případ ad hoc, dle konkrétních skutkových okolností. Zájmem se nemyslí jeho projevení pouze v podobě osobních návštěv, ale zahrnuje i písemný styk potomka se zůstavitelem. Osobní styk má při hodnocení větší váhu, co se týká opravdovosti, avšak v životě nastávají situace, kdy je tato možnost styku vyloučena, např. při vycestování do zahraničí. V takové situaci musíme zohlednit také ekonomické hledisko únosnosti častých návštěv a přílišná nákladnost nemůže vést k oprávněnosti vydědění. Navíc je tento druh styku odrazem současné medializované doby, kdy se na tento způsob komunikace hledí jako na zcela ekvivalentní osobnímu styku. Minimálně jde o pohled dnešní mladé generace.

Pokud zákonodárce použil výrazu trvalosti projevení zájmu, tak pod důvod vydědění jistě nebudou spadat případy, které nedosahují takového časového horizontu. Tedy krátký nezáměr nemá vliv na případné vydědění. Má se za to, že v takovém případě nastala buď krátkodobá překážka, která znemožňuje dědici zájem projevit, tzn. vzniknuvší nezávisle na jeho vůli, a po jejím odpadnutí se vše vrátí do zákonem požadovaného stavu, nebo mohlo dojít k roztržce mezi zůstavitelem a dědicem, nikoliv však takového rozsahu, který by bránil v budoucnu navození opětovných přátelských vztahů.⁸¹ Skrze pojem trvalosti zákonodárce vkládá do textu zákona morální premisu, jak má správná rodina fungovat. Ve většině případů je zcela normální, že rodina, alespoň její nukleární část, drží celý život při sobě, a její členové se o sebe navzájem zajímají naprosto automaticky. Z hlediska možnosti vydědění bude na soudci zkoumat stav neodpovídající obecnému názoru na správně fungující rodinu a objasnění, kdo se na daném rozvratu převážně podílel.

Celý případ se musí tedy hodnotit komplexně při vyvažování možnosti potomka vůbec projevit o zůstavitele zájem se samotným zájmem zůstavitele o potomka a toto vše nakonec podrobit hledisku dobrých mravů.

V nezanedbatelném procentu případů se bude zůstavitel snažit potomka vydědit z toho důvodu, že se s ním celý život nestýkal. Jde o případy neplánovaného rodičovství s náhodným partnerem. Právě zde se půjde většinou o nezáměr ze strany zůstavitele, který de facto

⁸⁰Tamtéž, s. 97. Porovnat s Nálezem ÚS, sp. zn. I. ÚS 295/10, které jistě zohlednění vyžaduje.

⁸¹Obdobně v MIKEŠ, Jiří, MUŽIKÁŘ, Ladislav. Dědické právo v teorii a praxi. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 97 - 98.

potomka za svého neuznává a nevyhledává kontakt. J. Šubrtová k tomu dodává: *Bylo by proti smyslu zákona klást na potomka takový požadavek, aby zájem projevoval proti vůli zůstavitele, který o něj nestojí a stýkat se s ním nechce. Rozvedený rodič, který se svým dítětem ve společné domácnosti nežil, často o potomka v jeho dětství žádný opravdový zájem nejevil a sám se tím vůči dítěti provinil a zákonodárce by mu zde při volném výkladu tohoto ustanovení dal možnost potrestat dítě za něco, co sám ve vztahu k němu zanedbal.*⁸² Takovéto situace budou v praxi činit největší potíže. Pro zůstavitele bude pravděpodobně nepochopitelné, proč svého potomka nemůže vydědit, přestože si založil svoji vlastní rodinu, které by chtěl vše odkázat. Vzhledem k současnému životnímu stylu bude docházet k nárůstu takovýchto situací. Výše uvedená autorka má jistě pravdu, co se týká nespravedlnosti v potrestání dítěte, i když samo nenese žádnou vinu. Měla by však být nemožnost vydědění tou správnou sankcí za zůstavitelovo chování? Pokud bychom na toto přistoupili, vlastně vystavujeme finančnímu postihu jeho současnou rodinu. Vydědění zde dupluje funkci vyživovací povinnosti.⁸³ Ta má být nastavena na takovou výši, aby zabezpečila takové podmínky, aby došlo k plnému rozvoji dítěte po dobu, kdy se nedokáže samo o sebe postarat.

Pod pojmem opravdovosti spatřujeme skutečný smysl rodinných vztahů. Ty nemají být motivovány finančním prospěchem, ale pouze upřímnou láskou k blízkým osobám. Je zcela pochopitelné, že zákonodárce právě tento pojem do důvodu pro vydědění zahrnul. Tím je pamatováno na situace, kdy dědic udržuje kontakt se zůstavitelem pouze kvůli vidině budoucího prospěchu a vyhnutí se vydědění. Otázka prokázání pouze formálního zájmu je ovšem velmi problematická. Ani zůstavitel nemusí rozpoznat, že jde o zájem pouze simulovaný a tím obtížnější, ne-li přímo nemožné bude pro soudce jejich vzájemný vztah správně vyhodnotit.

Dále je nezbytné mít stále na paměti existenci a hodnocení jednání z hlediska dobrých mravů. Ty nelze spatřovat pouze v těch ustanoveních, kde je o nic přímá zmínka, ale je nutno každé jednání z jejich hlediska posuzovat, neboť jde o kogentní ustanovení obsažené v § 3 odst. 1 OZ.⁸⁴ Pro vymezení dobrých mravů vyjděme z definice podané ÚS v jednom ze svých rozhodnutí: *Dobré mravy jsou souhrnem etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a času, musí být*

⁸² ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 97.

⁸³ Vyživovací povinnost dle zákona č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁴ §3 odst. 1: Výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.

posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právních vztahů.⁸⁵ ÚS přiznává dobrým mravům velkou váhu a považuje je za odraz ústavního požadavku na nalezení spravedlivého řešení v každém jednotlivě posuzovaném případě. Dobré mravy nejsou tudíž pouhou frází bez faktického dopadu. Pokud je to nezbytné, musí soudce rozhodnout případ i contra legem v případě reprobace jednání příčícího se dobrým mravům.⁸⁶ S názorem ÚS se lze plně ztotožnit a pro posuzování oprávněnosti vydědění mají dobré mravy nezastupitelnou úlohu ve všech v zákoně uvedených důvodech pro vydědění.

Jak již bylo uvedeno výše, pouhá znalost právní úpravy jednotlivých důvodů pro vydědění nepostačuje. Vzhledem k abstraktním pojmům mají při jejich výkladu stěžejní postavení obecné soudy, převážně NS. Pouze skrze nastudování příslušné judikatury lze s jistou mírou přesnosti odhadnout, zda půjde o vydědění platné či neplatné. Tato znalost může pomoci předejít případnému dlouhotrvajícímu soudnímu sporu, přestože se současně musí zohlednit individualita každého případu. Nakonec se zůstavitel a spolu s ním třetí osoby, které mají podle jeho vůle zdědit jeho majetek, budou muset smířit s faktem, že vydědění není nikdy jednoduchá a předvídatelná věc.⁸⁷

Na následujících stránkách se seznámíme s několika stěžejními judikáty vynesými především Nejvyšším soudem, které přinesly několik zásad, jak se mají jednotlivé případy posuzovat. Jeho činnost je zcela zásadní a nelze ji chápat jako pouhý výklad zákonných ustanovení, neboť v mnoha případech zachází tak daleko, že se nelze spolehnout na pouhý zákon. Jednotlivé případy nebudeme rozebírat pouze po právní stránce, ale je nezbytné si přiblížit i skutkové okolnosti. Důvodem je jedinečnost každého případu. Bez znalosti skutkového děje by mohlo docházet k nejasnostem a nepochopení těchto rozhodnutí. Přestože při sjednocování posuzování případů hraje prvotní úlohu NS, jako první judikát si rozebereme rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích.⁸⁸ Důvodem je nejen to, že jde o nejstarší rozsudek, kterým se v práci budu zabývat, ale také se jedná o jeden ze stěžejních, stanovujících důležitou premisu, jenž má nesmírný dopad na zúžení možnosti platného vydědění.

Krajský soud vycházel ze skutkových okolností zjištěných okresním soudem. Zůstavitel sepsal listinu o vydědění vztahující se na jeho děti s účinky výslovně vztaženými i na jejich potomky dle § 469a odst. 2 OZ. Oprávněnost vydědění spatřoval v nezájmu

⁸⁵ Nález ÚS, sp. zn. 249/97.

⁸⁶ Nález ÚS, sp. zn. 1826/11.

⁸⁷ KAWULOK, Josef. Vydědění – právní úprava a praxe. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 4, s. 73.

⁸⁸ Rozsudek krajského soudu v Českých Budějovicích, sp. zn. 6 Co 10/96.

potomků o jeho osobu, a to po dobu celých deseti let. Nezájem se projevoval jak v neexistenci osobního, tak písemného kontaktu. Bylo však prokázáno, že ke zhoršujícím rodinným vztahům docházelo od doby, kdy si zůstavitel našel novou přítelkyni, se kterou začal žít ve společné domácnosti, která měla nakonec vše zdědit. Pro posouzení případu byla klíčová skutečnost, na které se shodly obě strany sporu. Tou byl nezájem jak ze strany potomků, tak i ze strany zůstavitele, plně smířeného s rozkolem v rodině a neochotou obnovit předešlý stav. Zůstavitel byl dle zjištění soudu pod vlivem nové přítelkyně. Okresní soud neshledal po vyhodnocení všech důkazů vydědění jako platné, proto podala odpůrkyně odvolání. Krajský soud se s rozsudkem okresního soudu ztotožnil a vyslovil několik významných úvah, které pro přesnost budeme citovat: *Pro posouzení důvodů vydědění podle ustanovení § 469a odst. 1 písm. b) OZ je třeba rovněž zjišťovat, zda potomek zůstavitele měl reálnou možnost o zůstavitele projevit opravdový zájem, který by jako potomek měl projevit, tj. zda zůstavitel měl sám zájem se s dítětem stýkat a udržovat s ním běžné příbuzenské vztah.*⁸⁹ Soud vyslovuje správný názor, který však na první pohled není v § 469a odst. 1 písm. b) OZ patrný. Harmonická rodina je výsledkem všech vzájemných zájmů jejich členů. Břemeno odpovědnosti tedy nelze uvalit pouze na potomky, ale stejnou měrou leží také na zůstaviteli. Při nezájmu jednoho člena nelze zájem vyžadovat na druhém. V případě nezájmu zůstavitele o potomka není vlastně koho vyděděním trestat, neboť fakticky nevzniká žádná újma. K tomu se vyjadřuje Krajský soud: *Vydědění totiž přichází v úvahu jen tam, kde zůstavitel o tento blízký příbuzenský vztah stojí, kde se ho nezájem potomků osobně citově dotýká, kde mu tento stav vadí, a nikoliv, jde-li o situaci, kdy je mu tento stav lhostejný, případně kdy k němu i podstatně přispěl.*⁹⁰

Na rozsudek Krajského soudu brzy navazuje i rozhodnutí NS.⁹¹ Ve svém rozsudku vyslovuje několik nových úvah, které jsou pro hodnocení platnosti vydědění nepostradatelné. Rozhodnutí NS je navíc plně v souladu s výše rozebraným rozsudkem KS. Nastává otázka, zda NS dospěl ke svému výsledku nezávisle, nebo se nechal inspirovat a pouze dále prohloubil své úvahy. Skutkové okolnosti jsou následující. Zůstavitel vydědil svého potomka hned ze dvou důvodů, a to uvedených pod písm. a) a b). Právní důvod pod písm. a) pro nás v tuto chvíli není relevantní. Rodinné vazby se v uvedeném případě nejspíš ani nevytvořily, neboť potomek se svým otcem vůbec nežil a ani se s ním nestýkal. Příčinou byl rozvod mezi manžely. S matkou však také dlouho nezůstal a nakonec byl vychováván třetí osobou.

⁸⁹ Rozsudek krajského soudu v Českých Budějovicích, sp. zn. 6 Co 10/96.

⁹⁰ Rozsudek NS, sp. zn. 21 Cdo 48/2000.

⁹¹ Rozsudek NS, sp. zn. 2 Cdon 86/97.

Zůstavitel přitom neprojevoval o potomka žádný zájem. NS odůvodnil svoje rozhodnutí následovně: *zákonodárce zakotvením důvodu vydědění podle § 469a odst. 1 písm. b) o.z. neměl na mysli umožnit rodičům, kteří vůči svým dětem plní jen ty povinnosti, které jsou ze zákona vymahatelné, t.j. platí na ně výživné, vyloučil tyto své potomky z dědění. To by podle názoru krajského soudu bylo nemorální a postihovalo by to velký počet potomků z neúplných rodin nebo z rozvrácených manželství.*⁹² Z citace rozhodnutí soudu nám vyplývá, že pro dítě není nejdůležitější jeho finanční zajištění, ale že k této skutečnosti musí přistupovat i zájem rodiče o potomka. Ten má nezanedbatelný dopad na jeho celkový vývoj.

Výše zmíněné názory jsou jistě platné, přesto si dovolím tvrdit, že by k nim při pečlivé úvaze došly i jiné soudy. Z právního hlediska je však nejzajímavější následující úvaha NS⁹³, ve které podrobil znění důvodu pro vydědění pod písm. b) podrobnějšímu zkoumání s cílem vymezit jeho vztah k dobrým mravům a potřeby zkoumání naplnění důvodů k vydědění vždy ke konkrétnímu případu. *Skutečnost, že důvod vydědění, upravený v § 469a odst. 1 písm. b) obč. zák., je třeba posuzovat s přihlédnutím k okolnostem případu je zřejmá i z dikce zákona. Pokud by zákon sankcionoval možnosti vydědění potomka, které se vymyká běžnému chování potomků vůči předkům, užil by nepochybně odpovídající formulaci; bylo by například možno uvést, že jde o "zájem, který potomci obvykle projevují". Z toho dle názoru dovolacího soudu vyplývá, že nutnost přihlédnout k okolnostem konkrétního případu je zakotvena již ve znění § 469a odst. 1 písm. b) obč. zák. a není ani nutné věc posuzovat jako výkon práva v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 obč. zák.).* NS zde šikovně argumentuje na základě gramatického výkladu, vhodně doplněného i příkladem. Tento jeho soud neuvádím vzhledem k jeho významu, neboť již předním se rozhodovalo individuálně, ale z hlediska právní argumentace.

Další případ řešený NS⁹⁴ jasně dokazuje, že rodinné vztahy jsou v čase proměnlivé. Nezájem ať již ze strany zůstavitele nebo potomka nemusí být trvalý. Nelze vyloučit vznik opětovného zájmu alespoň z jedné strany, a v tom případě vzniká právní problém, jak celou věc správně posoudit. Existenci rozdílného právního názoru dokazuje právní spor, který se dostal až před NS, v němž rozhodl rozdílně oproti KS. Zůstavitel neprojevoval o svého potomka žádný zájem až do jeho dospělosti. Ze zjištěného dokazování se dá usuzovat, že jeho vztah byl dokonce nepřátelský, když odmítal platit na syna výživné a na základě jeho chování měl potomek problémy s psychikou. Až v synově dospělosti se zůstavitel pokusil syna

⁹² Rozsudek NS, sp. zn. 2 Cdon 86/97.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Rozsudek NS, sp. zn. 21 Cdo 3992/2008.

kontaktovat a navázat bližší vztahy. V té době však již o to potomek neměl žádný zájem. Zůstavitel si vyložil takovéto chování jako důvod k vydědění, na základě něhož později sepsal listinu o vydědění. KS zastával názor, že v případě opětovného zájmu zůstavitele lze spravedlivě po potomku žádat alespoň formálně projevovaný zájem, neboť již byl dospělý a dokázal se tak nad jejich situaci do jisté míry povznést. NS se však s takovou argumentací nehodlal smířit a vytkl KS, že rozhoduje v rozporu s ustálenou judikaturou. Pro NS bylo rozhodující, kdo se podílel v převážné míře na narušení rodinných vazeb. V daném případě šlo jistě o zůstavitele a pozdější nezájem potomka je logickým důsledkem předešlého chování k jeho osobě a bylo by vůči němu nespravedlivé požadovat za každou cenu obnovení zpřetrhaných vazeb. Z daného rozsudku vyplývá, že NS se staví na stranu nezletilých, kteří v převážné míře mají zájem na udržení vztahů a za jejich rozpadem stojí většinou jejich předek. Takovéto případy se opírají také o skutečnost, že dítě potřebuje oporu rodičů převážně v dětství, a na druhou stranu rodiče, přestože o dítě nikdy neprojeví zájem, mají sklony se o ně začít zajímat v době svého nastupujícího stáří, kdy pro ně představují možnou pomoc. Při posuzování jednotlivých případů nelze hodnotit jednotlivé časové úseky života samostatně, neboť nepodávají přesný obraz o situaci v rodině, ale hodnocení musí být komplexní. Jenom tak se můžeme dobrat skutečnosti, která determinuje následné vztahy.

NS se ovšem nezabýval pouze případy, při kterých se jednalo o nedostatečný zájem, ať již ze strany potomka nebo zůstavitele. Musel se vypořádat i se situací, kdy se potomek o zůstavitele staral, jenomže ne vždy k jeho prospěchu.

Potomek žil společně se zůstavitelem a také se staral o některé jeho potřeby. Zároveň se však do této péče promítaly špatné vztahy, které mezi sebou měli. Potomek si občas neodpustil jednání, které by se dalo označit za šikanózní.⁹⁵ To se projevovalo v omezování volného pohybu, topení a teplé vody. Zůstavitel byl také slovně urážen. Vzhledem k zůstavitelově pokročilému věku šlo o zásahy projevující se jistě i neblaze na jeho zdraví. KS řešící věc jako soud odvolací vyslovil názor, že *znění listiny o vydědění neodpovídá ani § 469a odst. 1 písm. b) OZ, protože ani prokázané hrubé jednání potomka není tím, čím zákon rozumí trvalé neprojevení opravdového zájmu, které by jako potomek projevovat měl.*⁹⁶ S daným názorem se NS neztotožnil a ani my nemůžeme. KS zde evidentně pochybil, neboť absolutně nezohlednil zákonný požadavek zájmu opravdového. Primárním zájmem potomka je usnadnit zůstaviteli život co nejvíce. Vytváření překážek je s tímto tudíž v přímém rozporu.

⁹⁵ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 2*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2006. s. 429. Při výkonu práv musí být splněny zákonné náležitosti v souladu s § 3 odst. 1

OZ. V případě jejich nesplnění jde o zneužití práva (abusus de droit).

⁹⁶ Rozsudek Krajského soudu v Praze, č. j. 21 Co 403/2004 – 156.

NS se vyjádřil k věci následovně: *skutečnosti odůvodňující závěr, že potomek o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevoval měl, mohou spočívat jak v pasivitě (nezájmu) potomka ve vztahu k zůstaviteli, tak také v chování, kterým potomek sice o zůstavitele zájem projevuje, ovšem způsobem neodpovídajícím řádnému chování potomka k rodiči (prarodiči atd.), tj. například způsobem trvale překračujícím zásady společenské slušnosti.*⁹⁷

Jiná interpretace daného ustanovení nepřichází v úvahu. Jednotlivé důvody k vydědění mají chránit zůstavitele a slouží k potrestání potomků za jejich chování. Pokud bychom šikanózní jednání potomků, nepodřadili pod důvod pod písm. b), tak bychom takovéto jednání aprobovali a učinili nepostihnutelným, jelikož pod jiný důvod spadat nemůže. Pouhé vypočítavé chování dědiců není hodno právní ochrany, neboť se jím stejně naruší rodinné vztahy.

Dalším velmi zajímavým případem je posuzování NS, zda v návrhu na zbavení způsobilosti k právním úkonům lze spatřovat důvod k vydědění.⁹⁸ Zůstavitelka měla dva syny, přičemž s jedním z nich neměla dobré vztahy po dobu čtyř let. Celá situace vyvrcholila, když se rozhodla převést vlastnické právo k nemovitosti na jednoho z bratrů na základě darovací smlouvy. Opomenutý syn napadl platnost darovací smlouvy na základě duševní choroby, kterou měla zůstavitelka trpět, a současně podal návrh na zbavení způsobilosti k právním úkonům. Zůstavitelka na základě jeho jednání sepsala listinu o vydědění, ve které jednou z věcí odůvodňující její platnost byl právě podaný návrh. Okresní soud i KS došly k závěru, že dané jednání nelze subsumovat pod žádný ze zákonných důvodů. NS však s tímto hodnocením nesouhlasil a tvrdí: *návrh na zbavení způsobilosti zůstavitele k právním úkonům, je-li podán jeho potomkem nikoli v úmyslu chránit zůstavitelovy zájmy, a opírá-li se o „nepravdivé a smyšlené důvody“, totiž může být, s ohledem na konkrétní okolnosti případu, kvalifikováno jako chování neodpovídající řádnému chování potomka k rodiči, tedy chování odůvodňující vydědění ve smyslu ustanovení § 469a odst. 1 písm. b) obč. zák.*⁹⁹

Jak poukazuje ÚS: *zbavení způsobilosti k právním úkonům je vždy závažným zásahem do osobnostní integrity občana. Dotýká se totiž způsobilosti mít práva, které je garantováno čl. 5 Listiny, a práva na soukromý a rodinný život, které je garantováno v čl. 10 odst. 2 Listiny.*¹⁰⁰ Jejím účelem je jak ochrana osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům, tak i ochrana třetích osob. Pokud tedy v daném případě skutečně šlo o účelový návrh na zbavení,

⁹⁷ Rozsudek NS, sp. zn. 21 Cdo 688/2006.

⁹⁸ Rozsudek NS, sp. zn. 21 Cdo 1912/2008.

⁹⁹ Rozsudek NS, sp. zn. 21 Cdo 1912/2008.

¹⁰⁰ Nález ÚS, sp. zn. II. ÚS 2630/07.

lze se se závěrem NS ztotožnit. Nutno však mít na paměti, že návrh sám o sobě vydědění neumožňuje. Pro vydědění je nezbytnou podmínkou trvalost, kterou jediným právním úkonem nelze naplnit. Jde toliko o jeden z důvodů, o které může zůstavitel důvodnost listiny o vydědění opřít. Bohužel se NS při svém rozhodování nevyjádřil k délce neprojevení opravdového zájmu, kterým zde měla být čtyři léta. I zde se domnívám, že stanovený časový úsek nedosahuje zákonem požadované intenzity.¹⁰¹

4.3.3 Odsouzení pro úmyslný trestný čin

Jde o světlou výjimku mezi všemi důvody vydědění. Jeho zákonná formulace v § 469a odst. 1 písm. c) OZ je natolik přesná, že v praxi nepřináší žádné problémy, které by musela být vyřešena judikaturou soudů. Zůstavitel může vydědit potomka, jestliže byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku. Jedná se tak vlastně o jediný důvod vydědění, při kterém si zůstavitel může být téměř jist, že bude plně respektována jeho vůle vydědit.

OZ výslovně nehovoří, zda musí dojít k odsouzení nepodmíněnému, nebo postačí odsouzení podmíněné. Za takové situace vycházíme z toho, že toto rozlišení nemá pro možnost vydědění vliv a rozhodujícím okamžikem je nabytí právní moci rozsudku. Na jednu stranu musíme schvalovat jednoznačnou formulaci právního důvodu, avšak na druhou stranu nelze pominout jeho přísnost. V předchozím důvodu vydědění byla jedním ze základních požadavků trvalost, zde ovšem dochází k situaci, kdy i zkratkovité chování nepominutelného dědice může vést k platnosti vydědění. Je správně poukazováno na skutečnost, že daný důvod může být použit i na situace, které nebudou mít na rodinné vazby velký vliv.¹⁰² Z toho důvodu zde bude hrát primární roli subjektivní hledisko zůstavitele na celou záležitost. Zde tak vidíme velký nepoměr mezi zůstavitelem a nepominutelným dědicem. Za další pochybení zákonodárce můžeme pozorovat fakt, že za celou dobu existence tohoto důvodu zůstala hranice jednoho roku zachována, přestože přijetím nového TZ se trestní sazby zvedaly. Poslední výtky by směřovaly na skutečnost, že není relevantní, kdy ke spáchání trestného činu došlo ve vztahu k sepsání listiny o vydědění. Stigma pachatele trestného činu se však časem vytrácí, alespoň co se týče lehčích druhů trestných činů.

Přes jeho tvrdost má jistě místo v našem právním řádu. Ta je alespoň trochu korigována požadavkem úmyslného spáchání. Je zcela pochopitelné, že spáchání trestné činu

¹⁰¹ Nutné porovnání vzhledem k lidskému životu.

¹⁰² ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 672.

může zapříčinit velký rozvrat v rodině a zůstavitel má mít možnost neopomenutelného potomka vyděděním sankcionovat. Je potřeba upozornit rovněž na fakt, že se na každý úmyslně spáchaný trestný čin bude hledět jako na možný důvod vydědění. Nesmíme zapomínat, že zde máme speciální ustanovení upravující dědickou nezpůsobilost. V případě, že dojde ke spáchání úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům, zákon takovéto jednání posuzuje tvrději a k následkům dojde ex lege.

4.3.4 Nezřízený život

Jedná se o poslední důvod pro vydědění, který nám umožňuje současná právní úprava. Zůstavitel může vydědit potomka, jestliže trvale vede nezřízený život. Historické kořeny tohoto dědického důvodu můžeme spatřovat již v roce 1811 v Obecném občanském zákoníku, kde byla zvolena formulace vedení života urážejícího veřejnou mravnost. Jeho využití v praxi není příliš časté, neboť se opět v jeho formulaci objevují neurčité pojmy. Z toho důvody se spíše využívalo jiných důvodů pro vydědění, k čemuž jistě přispěla skutečnost, že dlouhou dobu zde chyběla judikatura NS, která by uspokojivě podala výklad nezřízeného života.

Co se týče trvalosti, není důvod, aby se posuzovala odlišně, než jako při druhém důvodu pro vydědění.¹⁰³ Jistý problém však činil pojem nezřízený život. Ani zde se zřejmě neobejdeme bez přihlídnutí k dobrým mravům. Pojem je rozebírán v literatuře a většinou zahrnuje podobné případy. J. Šubrtová pod něj řadí alkoholismus nebo toxikománii v pokročilém stadiu, hráčskou vášeň, opakované páchaní drobných trestných činů, neplnění zákonné vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem, trvalé vyhýbání se práci a promrhávání rodinného majetku.¹⁰⁴ Obdobné vymezení najdeme i v komentáři k OZ, kde se uvádí: *Za nezřízený život lze považovat závažné negativní odchylky od obvyklého způsobu života, kterými zpravidla ohrožuje sebe i svoji rodinu. Sem lze zařadit alkoholismus, drogy, hazardní hry včetně her na hracích automatech, s tím často spojené zadlužování a neplacení dluhů, potulování, úmyslné vyhýbání se práci na úkor rodiny, opatrování prostředků k životu nekalým způsobem apod. Musí jít však o stav trvalý, nikoliv o jednotlivá pochybení, či okamžitá selhání.*¹⁰⁵ Je znatelné, že výčet závadného chování je velmi podobný a zakládá se na vnímání většinové společnosti. Tento výklad však poukazuje na zajímavou věc, a tou je nutnost nepříznivého vlivu takového chování nejen na potomka samotného, ale i na jeho

¹⁰³ Oba důvody jsou konstruované tak, aby k naplnění skutkové podstaty nepostačovaly ojedinělé excesy, ale musí k nim docházet opakovaně.

¹⁰⁴ ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 98.

¹⁰⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. Občanský zákoník. *Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1182.

rodinu. Každý si může zvolit způsob svého života, avšak nikomu nepřísluší negativně zasahovat do práv třetích osob.¹⁰⁶

Až do roku 2011 jsme se museli při výkladu pojmu nezřízeného života obracet pouze na literaturu a její vymezení. V tomto roce se však situace změnila vydáním rozhodnutí NS poprvé řešícím daný problém.¹⁰⁷ Podrobněji v článku Romana Fialy.¹⁰⁸

Zůstavitel vydědil svého potomka hned ze dvou důvodů, a to důvodu pod písm. b) a d) OZ. Této situace využil NS k rozebrání nezřízeného života a při rozhodnutí o platnosti vydědění z důvodu pod písm. d) OZ se již druhým důvodem nezabýval. Vyděděný se dopustil hned několika jednání, literaturou označených jako možného projevu nezřízeného života. Jednalo se o neplacení výživného nezletilému synovi po dobu sedmi let, častou nezaměstnaností zapříčiněnou neochotou pracovat, pitím alkoholu a hraním na automatech, hrubostí vůči svým partnerkám a v neposlední řadě také spácháním trestného činu loupeže. Po posouzení všech skutkových okolností se NS přiklonil k názoru, že šlo o platné vydědění.

NS se konečně měl možnost vyjádřit k vedení nezřízeného života, za které označil: *takové chování, které evidentně vybočuje z rámce obecné představy o chování v souladu s dobrými mravy. O trvalé vedení nezřízeného života pak půjde v takových případech, kde chování vyděděného bude vykazovat známky kontinuálnosti (tedy nikoli jen nahodilosti či ojedinělosti) a dlouhodobosti, kdy již zpravidla nebude možné očekávat návrat k běžnému způsobu života tak, jak je vnímám většinou společností.*¹⁰⁹ Po obecném vymezení dále podává demonstrativní výčet, jako je závislost na alkoholu, drogách nebo hazardních hrách, zanedbání povinné výživy, zadlužování bez zjevné možnosti dluhy splácet, opatřování prostředků k životu nekalým způsobem, trvalé vyhýbání se práci či promrhávání rodinného majetku.¹¹⁰

Problémem citovaného rozsudku NS je skutečnost, že nic nového nepřináší. Ve své podstatě zopakoval obecné chápání pojmu nezřízeného života a při svém demonstrativním výčtu nepřišel ani s novou situací, ale jde o pouhou rekapitulaci chování, které je již uvedeno v právní literatuře. Je škoda, že NS nevyužil možnost rozebrání nezřízeného života poněkud šířeji.

¹⁰⁶ VLASÁK, Michal. Vydědění z důvodu trvalého vedení nezřízeného života. *Právní fórum*, 2012, roč. 9, č. 5, s. 218.

¹⁰⁷ Rozsudek NS, sp. zn. 21 Cdo 190/2010.

¹⁰⁸ FIALA, Roman. Trvalé vedení nezřízeného života. *Ad Notam*, 2012, roč. 18, č. 2, s. 18 – 21.

¹⁰⁹ Rozsudek NS, sp. zn. 21 Cdo 190/2010.

¹¹⁰ Rozsudek NS, sp. zn. 21 Cdo 190/2010.

Při studiu příslušné literatury jsem nenarazil na jednu, z mého pohledu důležitou, věc. Pokaždé se rozebírá pouhé negativní chování neopominutelného dědice, které při dosažení jistého časového období a intenzity je způsobilým důvodem pro vydědění. Celá situace má však dvě strany. Já osobně pro platnost vydědění vyžaduji ještě aktivní zásah do nezřízeného života ze strany zůstavitele, potažmo bližší rodiny. Při nezřízeném způsobu života se jedná o ze své podstaty dlouhodobé problémy. Minimálně při důvodech jako jsou závislosti na alkoholu, drogách nebo hazardních hrách jde o nemoc, s níž se dotyčná osoba nedokáže ve velké většině případů poradit sama. Pomoc rodiny zde hraje klíčovou roli. V případě, že by se rodina od svých potomků odvrátila bez nabídnuté pomocné ruky, by bylo také nemorální, kdyby měla možnost tyto osoby vydědit. Celé toto pojetí vychází z rodiny jako skupiny nejbližších osob, která má držet při sobě až do konce, bez ohledu na názory svého okolí a vydědění je nejzazší způsob řešení bezvýchodné situace.

5 Právní úprava v novém občanském zákoníku

Při psaní svojí diplomové práce jsem měl velké štěstí na dobu, kdy ji tvořím. Odevzdávám ji již v době platnosti NOZ, kterou nabyl dne 22. 3. 2012 a s účinností k 1. 1. 2014. V práci tak mohu plně shrnout právní úpravu dle zákona č. 40/1964 s upozorněním na její problematické aspekty v současné praxi. Na základě rozboru současné právní úpravy tak dojdou k vlastnímu návrhu právní úpravy a její možné konfrontace s novou právní úpravou. Její porovnání a vyhodnocení nechám na samotných čtenářích.

NOZ je výsledkem dvanáctileté práce předních odborníků na soukromé právo v ČR pod vedením profesora Karla Eliáše. Znamená velký milník pro soukromé právo, neboť svojí kodifikací se plně oprošťuje od právní úpravy poznamenané existencí minulého režimu a již plně odpovídá potřebám demokratické společnosti (bez potřeby velkých změn).¹¹¹

Jak vyplývá z důvodové zprávy k NOZ, její autoři si byli plně vědomi nedostatečnosti právní úpravy dědického práva, jemuž nebyla věnována adekvátní pozornost. Podcenění příslušné oblasti vyplývá z tehdy přijímané zásady, *'' že dědici musí mít možnost využívat dědictví v souladu s plánovitým hospodářstvím socialistického státu, nikoliv podle toho, co si zůstavitel přál. ''*¹¹²

Celý NOZ je ovládán zásadou co největšího možného respektu k soukromé vůli člověka, a tato vedoucí zásada se musela nutně odrazit i v nové právní úpravě týkající se dědického práva. Vzhledem k zaměření diplomové práce nás bude stěžejně zajímat nová úprava nepominutelných dědiců a jejich povinného dílu, dědické nezpůsobilosti a jednotlivých důvodů vydědění. Jak je uvedeno v samotné důvodové zprávě, projekcí ústavní zásady respektu k přirozenosti lidské svobody je civilistická zásada autonomie vůle. Na základě rozboru nové právní úpravy vyhodnotíme, zda autoři přišli s revoluční úpravou, dávající zůstaviteli naprostou volnost v nakládání se svým majetkem pro případ smrti a zaručením splnění jeho poslední vůle, nebo zda půjde pouze o parciální vývojovou změnu nebo dokonce o pouhé kosmetické úpravy.

¹¹¹ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 41.

¹¹² Tamtéž, s. 10.

5.1 Dědická nezpůsobilost v novém občanském zákoníku

V NOZ se v § 1481 dočteme, že *z dědického práva je vyloučen, kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu nebo zavrženého činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo lstivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořízení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul*. Již na první pohled je zřejmé, že k žádnému zásadnímu posunu v chápání dědické nezpůsobilosti nedošlo. Rovněž NOZ sleduje rozdělení dědické nezpůsobilosti do dvou skupin, jak tomu bylo v předešlé právní úpravě. Přesto tato ustanovení nejsou totožná. NOZ přistoupil k rozšíření okruhu osob, vůči kterým je dopuštění se trestného činu sankcionováno dědickou nezpůsobilostí a výraznou změnou je taktéž způsob prominutí takového jednání ze strany zůstavitele. Zbylý rozdíl je spíše gramatický a fakticky se neliší od předešlé úpravy. To, co bylo rozebráno v kapitole zabývající se současnou úpravou dědické nezpůsobilosti, platí i nadále. Upozorněno již bude pouze na změny v právní úpravě.

V NOZ je okruh osob rozšířen tím způsobem, že zahrnuje mimo jiné všechny předky i potomky zůstavitele, oproti předešlé úpravě, kde se pamatovalo pouze na děti a rodiče. Jak bylo poznamenáno již v kapitole věnované dědické nezpůsobilosti, tento institut představuje výrazný morální prvek. Skrze něj vyjadřuje zákonodárce vůli, aby bylo dosaženo spravedlnosti, kdy již jistá výrazná pochybení neumožňují přímo ze zákona dědit, ledaže si to zůstavitel přesto přeje. Vzhledem k jeho funkci můžeme shledat novou úpravu jako vhodnější. Dřívější zahrnutí pouze nukleární rodiny nebylo adekvátní a vzdálenějším členům rodiny byla fakticky přisuzována podřadnější role. Nastalým rozšířením se tak napravila dle mého názoru chyba, která nebyla ničím opodstatněná. Při výčtu osob bych však přece jen zašel ještě poněkud dále a zařadil mezi ně i druha a družku. Jde o reakci na současný trend, kdy se lidé odklánějí od manželství a stále ve větší míře pouze žijí neformálně spolu. Přesto jsou pro zůstavitele stejně důležitými osobami jako výše uvedené.

Druhá významná změna se týká způsobu prominutí tohoto jednání, kde došlo k velkému posunu. V NOZ je oproti předešlé úpravě vyžadováno výslovné prominutí spáchaného jednání. Tzn., že z pouhého faktického jednání se nebude moci jeho interpretací dojít k závěru o prominutí. Důvod je prostý. Jak poukazuje důvodová zpráva, má se tak

zabránit situacím, které se v praxi vyskytovaly a kdy bylo takovéto jednání zůstavitele mylně interpretováno jako odpuštění, přestože to zůstavitel nezamýšlel.¹¹³

Zbylé změny jsou již pouze pojmového rázu. V NOZ byl nahrazen pojem úmyslného trestného činu formulací čin povahy úmyslného trestného činu. Vyjadřuje se tak skutečnost, že dědicky nezpůsobilými se mohou stát i osoby trestně neodpovědné. Jedná se o přesnější formulaci pro postavení věci najisto, která je vítaná, přestože nikoliv nezbytná. Ke stejnému závěru se došlo i za podoby v současné právní úpravě.¹¹⁴ Dále se zákonodárce přiklonil k demonstrativnímu výčtu způsobů zavrženíhodných činů proti poslední vůli zůstavitele, což také není inovativní.¹¹⁵ To však ani nebylo důvodem, proč se k demonstrativnímu výčtu přistoupilo. Nemá za úkol odstranit teoretické dohady, ale vychází vstřícně k lepšímu porozumění daného ustanovení vůči občanům. Uvedený výčet navíc nezpůsobil nepřehlednost samotného ustanovení, takže tuto změnu můžeme pouze přivítat.

NOZ však přichází také se dvěma specifickými situacemi, kdy dochází k dědické nezpůsobilosti. Jedná se o úplnou novinku. Obě situace jsou zahrnuty v § 1482 NOZ, kde každé je přidělen jeden odstavec.

§ 1482 odst. 1 NOZ – *Probíhá-li v den zůstavitelovi smrti řízení o rozvod manželství zahájené na zůstavitelův návrh podaný v důsledku toho, že se manžel vůči zůstaviteli dopustil činu naplňujícího znaky domácího násilí, je zůstavitelův manžel vyloučen z dědického práva jako zákonný dědic.* Tento nově samostatně konstruovaný důvod dědické nezpůsobilosti zahrnuje domácí násilí, které se vyskytuje jako trestný čin v TZ v § 199, pod názvem týrání osoby žijící ve společném obydlí.¹¹⁶ Důvodem pro samostatné vyčlenění bude zřejmě výrazný prohřešek, který zákonodárce nechce nechat nepovšimnut, jehož důsledky se projeví i v dědickém právu. Navzdory tomu jej však pokládám jako nadbytečný, neboť na dané případy se taktéž vztahuje § 1481 NOZ.

§1482 odst. 2 NOZ – *Byl-li rodič zbaven rodičovské odpovědnosti proto, že ji či její výkon zneužíval nebo že výkon rodičovské odpovědnosti z vlastní viny závažným způsobem zanedbával, je vyloučen z dědického práva po dítěti podle zákonné dědické posloupnosti.* Zde se dá hovořit o vhodnějším důvodu pro dědickou nezpůsobilost, neboť ne každým důvodem

¹¹³ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 607. Můžeme si vzpomenout na případ, řešený v rámci kapitoly dědické nezpůsobilosti.

¹¹⁴ ELIÁŠ, Karel a kol. Občanský zákoník. *Velký akademický komentář - §1 – 487.* Praha: Linde, 2008. s. 1174.

¹¹⁵ KRÁLOVÁ, Jitka, LOTHAR, Eck. Dědická nezpůsobilost. *Ad notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 35.

¹¹⁶ §199 odst. 1 TZ: Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta.

pro odejmutí rodičovské odpovědnosti je spáchání trestného činu.¹¹⁷ Přesto jeho dopady v praxi nebudou nikterak velké, neboť rodičovská odpovědnost trvá do dne nabytí plné svéprávnosti dítěte. Tudíž nemůžeme předpokládat existenci většího majetku dítěte, o kterém by se případně rozhodovalo. Ale z hlediska morálního existenci tohoto důvodu vnímám pozitivně.

5.2 Vydědění v novém občanském zákoníku

Podíváme-li se na jednotlivé důvody k vydědění v NOZ, zjistíme, že se v této oblasti neodehrála žádná převratná změna. I NOZ vychází z již existujících důvodů obsažených v § 469a odst. 1 a v převážné míře dochází pouze k drobným korekcím v jejich formulaci. Výrazné změny bylo dosaženo pouze u důvodu dle § 469a odst. 1, písm. c). NOZ však zašel při vymezení jednotlivých důvodů o něco dále a vymezil dva nové důvody, které nalezneme v § 1646 odst. 2 a § 1647 NOZ. Podíváme-li se na ně však blíže, dojdeme k závěru, že fakticky o nových důvodech nelze mluvit, neboť obdobné důvody jsou v současné právní úpravě taktéž obsažené.¹¹⁸ Tuto skutečnost rozebereme níže. Skutečnost, že nedojde k nikterak velkému posunu v pohledu na vymezení jednotlivých důvodů k vydědění, se však dala očekávat. Jak jsem již na začátku diplomové práce poukázal, podobné důvody se v historii objevovaly opakovaně a není zde již moc dalšího prostoru k nějakému posunu.

Přes výše uvedené nelze tvrdit, že se nic nezměnilo. Tak, jak málo se změnilo důvody vydědění, tak výrazně se naopak změnil způsob vydědění, kde došlo k výraznému posunu. Nelze však říci, že jde ve všech směrech o ideální změnu. Některé změny dle mého názoru mohou vést k právní nejistotě a překroucení poslední vůle zůstavitele, ačkoliv smyslem zákonodárce bylo ulehčit postavení zůstavitele. Všechny klady a zápory nové právní úpravy samozřejmě patřičně rozebereme.

5.2.1 Jednotlivé důvody vydědění

Srovnáme-li obecně jednotlivé důvody uvedené v § 1646 odst. 1 NOZ se současnou právní úpravou, povšimneme si, že důvody pod jednotlivými písmeny odpovídají struktuře obsažené v současném OZ. Zvolené řešení je ideální pro svoji přehlednost a zažitost.

Důvod pod písmenem a) je v NOZ terminologicky zkrácen, když je použito termínu nouze. Ten však obsahuje všechny předešlé situace, které byly v dřívější právní úpravě

¹¹⁷ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 606.

¹¹⁸ V OZ se na uvedené případy vztahuje § 469a odst. 1 písm. d) a § 469.

demonstrativně uvedeny. Uvedeným krokem se dané ustanovení stává poněkud přehlednější, přestože tak není učiněno na úkor právní nejistoty. V porovnání s konstrukcí dědické nezpůsobilosti se však jedná o zcela odlišný přístup. U dědické nezpůsobilosti, jak bylo uvedeno dříve, se totiž naopak přistoupilo k zavedení demonstrativního výčtu jednotlivých případů. Není zcela jasné, proč zákonodárce u jednoho ustanovení zvolil dané řešení, a u druhého naopak protichůdné. Hlavním důvodem může být skutečnost, že pro laika je obtížnější si představit, co vše lze zahrnout pod pojem zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli. Naopak pojem nouze nečiní žádné interpretační problémy.¹¹⁹ Proto lze se zvoleným řešením souhlasit a považovat jej za vhodnější. Druhou změnou je vypuštění zmínky o dobrých mravech. Již jsem poukázal na skutečnost, že hledisko dobrých mravů se neposuzuje pouze v případech výslovně uvedených, ale jedná se o skutečnost, která se promítá do celého právního řádu jako takového.¹²⁰ Z tohoto důvodu byla zmínka dobrých mravů v současném OZ nadbytečná a mohla vyvolávat jisté pochyby, přestože se praxe shodla na právním posouzení. Samotné posuzování daného důvodu k vydědění se nikterak nezměnilo. Proto jsou všechny výše rozebírané judikáty stále aktuální a určující. Z hlediska adresátů právních norem můžeme konstatovat, že zvolená konstrukce důvodu pod písm. a) je zcela srozumitelná bez podstatných změn. Z hlediska právního jde o přesnější konstrukci.

V důvodu pod písm. b) NOZ se dočteme, že lze vydědit nepominutelného dědice, pokud o zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevoval měl. Oproti právní úpravě v OZ je zde bezdůvodně vypuštěno slovo trvale. Jsem si jistý, při řešení soudních sporů se bude trvalost i nadále posuzovat jako jedna z klíčových věcí při posuzování samotného zájmu, tak jak je tomu i v současné době. Při interpretaci samotného ustanovení lze totiž dojít k závěru, že samotná opravdovost zájmu obsahuje nezbytně rovněž jeho trvalost. Skutečnost, že skrze rozbor daného ustanovení dojdeme nakonec ke spravedlivému závěru, však pro mě není dostačující. Zvolený postup totiž může být lehce právně napaden. A to vzhledem ke zvolenému způsobu vymezení právních důvodů k vydědění, kdy je zvolen jejich taxativní výčet. V takovém případě nepoužíváme extenzivní, ale naopak restriktivní výklad těchto ustanovení. Této skutečnosti se však mnohdy nechrání samotné soudy, jak můžeme vyzorovat z jednotlivých judikátů.¹²¹ Přidáme-li k tomuto problému ještě komparaci s dřívější úpravou, může se stát požadavek trvalosti problémem. Lze si představit argumentaci podpořenou výše uvedenými fakty, kdy vyděděný bude trvat na neexistenci

¹¹⁹ Srovnej situace vymezené v ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 96.

¹²⁰ ŠVESTKA, Jiří, JEHLIČKA, Oldřich, ŠKÁROVÁ, Marta, SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 47 - 49.

¹²¹ Příklad chtění zbavení omezení právní způsobilosti nebo šikanózní jednání.

nutnosti splnění předpokladu trvalosti. Vezmeme-li v potaz historický a gramatický výklad ustanovení, můžeme v nové právní úpravě sledovat upuštění požadavku na trvalost opravdového zájmu a přisouzení větší míry autonomie vůle zůstavitele při nakládání se svým majetkem pro případ smrti. Ostatně nová právní úprava je obecně postavena na větší autonomii vůle. Přesto všechno, by takovýto výklad nebyl spravedlivý a v souladu s dobrými mravy. Vyděděný totiž neusiluje získat pouze část majetku zůstavitele, získaného za určitý časový okamžik, ale majetek v co největší míře. Proto je požadavek trvalosti zcela oprávněný.

Největší změnou, kterou NOZ přinesl, je jiné vymezení důvodu pod písm. c), vztahující se již pouze na odsouzení pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze. Změna byla očekávaná, přestože se jednalo o jediný důvod, u kterého nevznikaly problémy s interpretací a dokazováním. Na druhou stranu bylo poukazováno na jeho nevhodnost skrze vazbu na konkrétní udělenou výši trestu odnětí svobody.¹²² Kritizována nebyla pouhá nízká sazba, ale samotné pojetí, neumožňující rozlišení možné trestné činnosti. Jak je uvedeno v důvodové zprávě: *odsouzení nepominutelného dědice pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku, na jedné straně neúměrně rozšiřuje i na případy činů pro rodinné vazby bezvýznamných a svádí zůstavitele k jejich zneužití pro situace, kdy jeho přání, aby potomek nedědil, je vedeno jiným a pro zákonem bezvýznamným motivem.*¹²³ V NOZ se tak konečně upřednostňuje taxace mravní před taxací zločinu podle výměry trestu.¹²⁴ Nejde o úplnou novinku českému právu neznámou, neboť tyto tendence existovaly i v minulosti.¹²⁵ Na tomto principu byl postaven již vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937 (§ 445). Kromě historické zkušenosti se zákonodárce inspiroval i v cizích právních řádech Španělska, Polska, Německa či Švýcarska. Má se tedy za to, že posouzení zvrhlé povahy při spáchání trestného činu je spravedlivější, než současná právní úprava a zároveň nebude způsobovat interpretační problémy. Zvrhlá povaha pachatele, se však bude nadále poměřovat i vzhledem k zůstavitelově a rodinné cti.¹²⁶ Důvodová zpráva dokonce obsahuje i jeden příklad týkající se právě cti, když uvádí, že *kdo byl sám odsouzen jako recidivista za opakované krádeže, těžko může vydědit potomka odsouzeného rovněž za krádež*. Zvolení uvedeného příkladu ovšem považuji za velmi nevhodné. Zákonodárce tak vyjadřuje svoje přesvědčení, že není nutné se chovat dle zákona, pokud se tak nechovali i jeho

¹²² ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 672.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Na uvedeném principu byl konstruován vládní návrh občanského zákoníku z r. 1937.

¹²⁶ Porovnat s nálezem ÚS, sp. zn. I. ÚS 295/10.

předci. Tím je popřena sama svobodná vůle potomka vybrat si způsob svého života dle sebe a vyzdvížena fixace na minulost. V konečném důsledku tak může být favorizována jedna osoba před druhou, ačkoliv se dopustily stejného jednání. Je tak dle mého názoru de facto popřena ústavou garantovaná rovnost před zákonem.¹²⁷

Důvod pod písm. d) NOZ dopadá na vedení trvale nezřízeného života. U tohoto důvodu se neodehrála žádná změna, proto odkazují na rozbor provedený v rámci OZ.

V § 1646 odst. 2 NOZ se nově objevila možnost zůstavitele vydědit i nepominutelného dědice, který je nezpůsobilý dědit, a proto je z dědického práva vyloučen. Inspirace byla převzata z ABGB, konkrétně § 770. Důvodem pro jeho zavedení je důraz kladený na svobodnou vůli zůstavitele, ačkoliv důsledky jsou totožné.¹²⁸ Zůstavitel tak dostává vlastně možnost demonstrace důvodu, podle kterého vyděduje svého potomka. Tím v tom případě nebude vůle zákonodárce obsažená v § 1481 NOZ, ale jeho vlastní dle § 1646 odst. 2 NOZ. Původně byla tato možnost vypuštěna z důvodu nepotřebnosti a samozřejmosti pro vydědění, dopustila-li se nějaká osoba takového jednání. Dalším argumentem je při jeho využití zabránění nejasností, zda zůstavitel neopomenutelnému dědici toto jednání odpustil. Dle mého názoru se jedná o nadbytečné ustanovení, neboť vůle zůstavitele se dostatečně projevuje a respektuje také bez tohoto ustanovení. Co se týče zabránění nejasností, tak tento problém by měl vyřešit nový způsob prominutí závadného jednání, kdy tak již není možno učinit konkludentně, ale ze zákona se požaduje prominutí výslovně.

V NOZ je nadále samostatně vymezen v § 1647 další důvod k vydědění, a tím je marnotratnost. Ten zní: *Zůstavitel může vydědit i nepominutelného dědice, který je tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že tu je obava, že se pro jeho potomky nezachová povinný díl. Učinit to však může jen tak, že tento jeho povinný díl zůstaví dětem tohoto nepominutelného dědice, popřípadě, není-li jich, jejich potomkům.* Latinsky jde o důvod označovaný exhereditio bona mente facta.¹²⁹

Přesto není možné tento důvod označit za zcela nový, přestože v OZ žádný z důvodů nebyl takto označen, uvedené jednání lze zahrnout pod pojem nezřízený život.¹³⁰ Jeho přínos tkví však v nemožnosti vztažení vydědění i potomky vyděděného.¹³¹

¹²⁷ Čl. 1 LZPS: Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.

¹²⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 671.

¹²⁹ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. Právo dědické*. V. díl. 2. vydání. Praha: Všehrd, 1933. s. 123.

V překladu se jedná o vydědění ve prospěch potomků.

¹³⁰ Srovnat v ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008.

5.3 Nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku

Právní úprava se co do rozsahu vymezení okruhu nepominutelných dědiců nijak nezměnila, přestože se vyskytly návrhy, aby tento rozsah byl rozšířen o osobu manžela a rodiče zůstavitele. Nutno podotknout, že co do vymezeného rozsahu nepominutelných dědiců, se náš právní řád drží úzkého vymezení, provedla-li by se komparace s jinými právními řády (rakouským, švýcarským, polským či německým). Vymezení nepominutelných dědiců nalezneme v § 1643 NOZ, kde se hovoří o dětech zůstavitele a nedědí-li, pak dědí jejich potomci.

Velká změna se za to uskutečnila při výměře podílu, který musí nepominutelný dědic ze zákona dostat. Během úpravy v OZ mohlo dojít k situaci, kdy zůstavitelův potomek se mohl stát dědicem celého zůstavitelova majetku, pokud byl nezletilý a nenaplňoval některý z důvodů pro vydědění. Za úpravy v NOZ je již situace jiná. Nezletilý musí dostat alespoň tolik, kolik činí tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu a zletilý musí dostat alespoň tolik, kolik činí čtvrtina jeho zákonného dědického podílu.¹³² Jakoukoliv změnu, která vede k větší míře volnosti s nakládáním se svým majetkem, vítám. Otevírá se tak možnost pro zůstavitele, aby mohl spravedlivěji rozdělit svůj majetek.

5.4 Dopad neuvedení důvodu pro vydědění

Novinkou, zavedenou NOZ je § 1648: Nevysloví-li zůstavitel důvod vydědění, má nepominutelný dědic právo na povinný díl, ledaže se proti němu prokáže zákonný důvod vydědění. Jde o naprosté odchýlení se od stávající právní úpravy, kde je naopak nutné uvést důvod vydědění v listině o vydědění, jinak toto jednání nebude mít právní následky. Tento požadavek je nepochybně rozumný, neboť má za cíl předejít nákladným soudním sporům o případné dokazování důvodu. Nová právní úprava zastává stanovisko, že *zásadně není důvod k tomu, aby zůstavitel zdůvodňoval své rozhodnutí o vydědění v případech, kdy je ten důvod znám jak jemu, tak i vyděd'ovanému potomku.*¹³³ Zákonodárce rovněž poukazuje na možnou dehonestaci nepominutelného dědice, které se tak lze vyhnout.¹³⁴ Nový přístup však pokládám za nevyhovující. Současná praxe jasně poukazuje na skutečnost, že ani pouhé uvedení důvodu pro vydědění ve formě samotného odkazu na příslušné písmeno není

¹³¹ Srovnat v MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. Dědické právo v teorii a praxi. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 99.

¹³² § 1643 odst. 2 NOZ.

¹³³ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 673.

¹³⁴ Tamtéž.

ideálním řešením pro případné spory.¹³⁵ Zákodárcovo tvrzení, že stačí, aby o tomto důvodu věděl pouze zůstavitel s vyděděným, je chybné. V okamžiku projednávání dědictví je zůstavitel již mrtev. Dostáváme se rázem do situace, kdy o možném důvodu ví pouze vyděděný, v jehož zájmu samozřejmě není prozrazení tohoto důvodu. Možnost, která je poznamenána, pracující s domněnkou, že o důvodu pro vydědění se zůstavitel případně svěřil třetí osobě, představuje nedostatečnou záruku pro vyplnění zůstavitelovi opravdové vůle. Při případném sporu se z třetí osoby, která většinou bude mít zájem na vyloučení nepominutelného dědice z dědictví, totiž stává osoba, která má sama finanční zájem na vyřešení tohoto sporu. To z ní dělá zaujatou osobu a tak se k jejímu tvrzení soud musí také stavět. Snahou zákonodárce by naopak mělo být zjednodušení soudního projednání sporu o vydědění, proto je těžko pochopitelné jeho současné jednání. Pro řízení by naopak bylo vhodnější, aby zůstavitel pouze neodkazoval na jeden z důvodů, ale aby v listině o vydědění uvedl bližší skutkové okolnosti, ve kterých spatřuje jeho naplnění. Z formulace daného ustanovení mohou adresáři právních norem nabýt dojmu, že řízení o vydědění je pouhou formalitou a zapříčinit jejich liknavost. Praxe nicméně ukázala, že je tomu právě naopak.

Uvedené ustanovení ovšem neodstraňuje pouhý požadavek k uvedení důvodu, ale ve své podstatě otevírá možnost pro podmíněné vydědění.¹³⁶ Nadále nebude nutné splnění důvodů již v okamžiku sepsání listiny o vydědění, ale posuzovat se bude jednání až do okamžiku samotné smrti zůstavitele. Podmíněné vydědění je naopak přínosem do právního řádu. Na tento nedostatek bylo poukazováno již v komentáři z r. 1936: zůstavitel nemůže vydědit nepominutelného dědice předem, ač již vidí své dítě “od stupně ke stupni klesati, třebaš teprve pozdější chování splní skutkovou podstatu”.¹³⁷

Na jeho nemožnost bylo poukazováno z pouhé nutnosti uvedení důvodu vydědění v listině o vydědění.¹³⁸ Žádný pádnější argument nebyl uveden. Stát na jednu stranu požaduje po občanech, aby dbali svých práv a pořizovali závěti, na druhé straně vydědění omezoval na dobu sepsání listiny, čímž jejich práva dosti omezoval.

Poslední věcí, na kterou chci ve své práci poukázat, je nově výslovně zakotvená možnost částečného vydědění, která je uvedená v § 1646 odst. 1 NOZ. Toto pojetí stojí na

¹³⁵ Vliv na určení strany, která ponese důkazní břemeno dle § 175k OSŘ.

¹³⁶ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 673.

¹³⁷ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. díl. 1. vydání. Praha: V. Linhart, 1936. s. 439.

¹³⁸ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 97.

římské zásadě *exheredationes non sunt adiuvandae* (vydědění se nemá podporovat).¹³⁹ To znamená, že pokud je dovoleno úplné vydědění, je jistě možné také vydědění částečné, představující menší zásah do práv. Z hlediska argumentačního se jedná o argument *a maiori ad minus*.

¹³⁹ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012, s. 671.

6 Listina o vydědění

Listinu o vydědění charakterizuje právní teorie jako právní úkon, tzn. *projev vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují*,¹⁴⁰ který je jednostranný, neadresovaný, výslovný, formální a pořízený pro případ smrti (mortis causa).

Právě listina o vydědění představuje právní prostředek, skrze který zůstavitel odnímá nepominutelným dědicům a nikomu jinému jejich ex lege nárok na zákonný podíl, jehož velikost je stanovena v § 479 OZ. Aby měla listina o vydědění zamýšlené právní následky, musí být splněno několik zákonných požadavků. Důvodem je opravdové zjištění skutečné vůle zůstavitele, kterou již v době samotného projednávání nemůže potvrdit. V praxi tak má dojít alespoň ke snížení případných soudních sporů a následnému usnadnění dokazování relevantních skutečností. Sepsání listiny o vydědění tak není pro osobu bez právního vzdělání snadnou záležitostí a jedná se o případ, kdy lze jednoznačně doporučit, aby zůstavitel využil svojí zákonné možnosti uvedené v § 476d OZ a listinu sepsal ve formě notářského zápisu.¹⁴¹ Prvotní finanční výdaje jsou v případě budoucího soudního sporu mizivé. Listina o vydědění může tvořit buď samostatný dokument, nebo je možné ji zahrnout do závěti.¹⁴² Volba je pouze na zůstaviteli.

6.1 Osoba pořizovatele

Jak již vyplývá ze samotné podstaty listiny o vydědění jako právního úkonu, musí osoba pořizovatele splňovat obecná pravidla občanského zákoníku vztahující se ke způsobilosti k právním úkonům. Obecná pravidla se však plně uplatní pouze za předpokladu, že pořizovatel již dosáhl zletilosti, jejíž okamžik vymezuje ustanovení § 8 odst. 2 OZ, a to dovršením osmnáctého roku nebo uzavřením manželství za předpokladu, že daná osoba dovršila šestnáctý rok. Případný zánik manželství ani prohlášení manželství za neplatné nemá na dosaženou zletilost již vliv.¹⁴³

Listinu o vydědění však může sepsat i osoba nezletilá, přestože se zde pohybujeme především v teoretické rovině vzhledem k osobám, kterých se vydědění dotýká.¹⁴⁴ Musíme však vzít v potaz, že náš právní řád má velmi úzké vymezení osob, zahrnutých pod pojem

¹⁴⁰ § 34 OZ.

¹⁴¹ KAWULOK, Josef. Vydědění – právní úprava a praxe. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 4, s. 73.

¹⁴² Usnesení Krajského soudu v Brně, sp. zn. 18 Co 135/86.

¹⁴³ ŠVESTKA, Jiří, JEHLIČKA, Oldřich, ŠKÁROVÁ, Marta, SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 83.

¹⁴⁴ § 476d odst. 2 OZ: *Nezletilí, kteří dovršili 15. rok, mohou projevit poslední vůli pouze notářským zápisem.*

nepominutelných dědiců. Některé cizí právní řády kromě potomků zůstavitele zahrnují rovněž jeho rodiče, což by bylo již reálné.

Věk pořizovatele ovšem není tím, co by činilo při posuzování platnosti listiny o vydědění obtíže. Velkou pozornost je nutno klást na posuzování duševního stavu pořizovatele v okamžiku sepsání listiny o vydědění. Rozsah způsobilosti k právním úkonům totiž může po dobu života osoby dosáhnout změny, ať již v důsledku zásahu soudní moci nebo vzhledem k momentální indispozici. Soud může na základě § 10 odst. 1 OZ osobu zbavit způsobilosti k právním úkonům kvůli duševní poruše, která není jen přechodná, popřípadě tuto způsobilost pouze omezit na základě § 10 odst. 2 OZ a následně vymezit rozsah omezení. Při vymezení rozsahu omezení se spíše využívá negativního výčtu, neboť se jedná o ústavně adekvátnější řešení, vzhledem k čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR a čl. 2 odst. 3 LZPS.¹⁴⁵ Rozhodný okamžik pro posouzení způsobilosti tak představuje den právní moci rozhodnutí soudu. V praxi nebude rozlišující, zda pořizovatelova způsobilost byla zbavena, nebo pouze omezena. Vzhledem k závažným právním dopadům a složitosti sepsání listiny o vydědění, k ní bude potřeba plné způsobilosti.¹⁴⁶ Je nezbytné upozornit na skutečnost, že ani v případě navrácení způsobilosti k právním úkonům dle § 10 odst. 3 OZ, není přípustná konvalidace sepsané listiny o vydědění v tomto mezidobí. Pořizovatel musí po právní moci soudního rozhodnutí o zrušení omezení sepsat listinu novou, neboť se jedná o absolutně neplatný právní úkon.¹⁴⁷

Problém při posuzování způsobilosti k právním úkonům nastává v situaci, kdy neexistuje závazné soudní rozhodnutí. Sepsání listiny o vydědění bude rovněž neplatné, pokud se ho dopustí osoba v duševní poruše, která ji činí k právnímu úkonu neschopnou dle § 38 odst. 2 OZ. Pod duševní poruchu ve smyslu uvedeného ustanovení zahrnujeme rovněž přechodné duševní poruchy způsobené např. alkoholem či drogami, které zapříčiní vyřazení jak intelektuální a určovací schopnosti.¹⁴⁸ Z teoretického hlediska se stále jedná o absolutně neplatné právní úkony, avšak oproti soudnímu omezení je zde situace o to komplikovanější, že právní relevanci mají tzv. světlé okamžiky (*lucida intervalla*), které při soudním omezení nebo zbavení způsobilosti nehrají roli.¹⁴⁹ Důkazní břemeno při soudním sporu leží na straně

¹⁴⁵ ŠVESTKA, Jiří, JEHLIČKA, Oldřich, ŠKÁROVÁ, Marta, SPÁČIL, Jiří a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 93.

¹⁴⁶ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. Dědické právo v teorii a praxi. 1. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 65.

¹⁴⁷ ŠVESTKA, Jiří, JEHLIČKA, Oldřich, ŠKÁROVÁ, Marta, SPÁČIL, Jiří a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 253.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 254.

¹⁴⁹ ŠVESTKA, Jiří, JEHLIČKA, Oldřich, ŠKÁROVÁ, Marta, SPÁČIL, Jiří a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 92.

zpochybnující straně, tedy osobě vyděděné. Soud je v takové situaci odsouzen na znalecké posudky, prodražující soudní řízení s nejistým koncem.

6.2 Vůle pořizovatele a její projev

Co se týče listiny o vydědění, jedná se o právní úkon, jak jej definuje § 34.¹⁵⁰ Z toho důvodu pro něj platí stejné požadavky, jako na kterýkoliv jiný právní úkon. Náležitost vůle musí splňovat skutečnost, svobodu, vážnost a prostost omylu. Skutečnost znamená, že pořizovatel chce dosáhnout právních následků, které právní řád s takovým jednáním spojuje. Do toho by nespádala situace, kdyby pořizovatel skutečně nezamýšlel osobu vydědit, ale např. by šlo pouze o důraznou výstrahu, že si je vědom svého práva a v případě neupuštění od nežádoucího chování ho hodlá využít. Taktéž by nešlo o skutečnou vůli, pokud by byla projevena v žertu. Můžeme zde odkázat na rozhodnutí NS, který se zabýval zjištěním vůle pořizovatele závěti, neboť stejný závěr lze aplikovat i na listinu o vydědění: *K posouzení skutečné vůle pisatele závěti, jsou-li o ní pochybnosti, je třeba zjišťovat vedle znění textu listiny (slovního výkladu) všechny okolnosti, za nichž byl projev vůle o ustanovení závětních dědiců učiněn a z nichž lze dovodit skutečnou vůli zůstavitele. Okolnosti případu jsou skutečností existující vně vlastního projevu vůle, a to i tehdy, když je předepsána písemná forma. Není napravováním neurčitosti projevu vůle, jestliže projev vůle je vykládán se zřetelem k okolnostem případu.*¹⁵¹ Požadavek svobodné vůle je dodržen, pokud je pořizovatelova vůle prostá ať už fyzického, či psychického nátlaku, ale i bezprávní výhrůžky. V opačném případě již nejde o vůli pořizovatele. Otázka omylu je bezpředmětná vzhledem k jednotlivým důvodům pro vydědění. Jinak se otázka omylu bude posuzovat vzhledem k obsahu listiny o vydědění. Ochrana vůle je zajištěna také pod sankcí, nastupující ex lege.¹⁵²

Náležitost projevu se posuzuje z hlediska srozumitelnosti, určitosti a formy. Na hledisko srozumitelnosti a určitosti se musíme dívat skrze ustanovení § 35 odst. 2 OZ. Projev vůle je i dle judikatury ÚS nutno respektovat a poskytovat mu co nejvyšší možnou ochranu.¹⁵³ I v případě jistých nejasností v projevu vůle se tak obecné soudy musí pokusit vyložit vůli v souladu s tím, čeho chtěl zůstavitel dosáhnout. Zneplatnění právního úkonu je až krajní možností. ÚS se vyjádřil následovně: *Základním principem výkladu smluv je priority výkladu,*

¹⁵⁰ §34 OZ: *Právní úkon je projev vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují.*

¹⁵¹ Rozsudek NS, sp. zn.4 Cz 61/86.

¹⁵² Srovnej KRÁLOVÁ, J., ECK, L. Dědická nezpůsobilost. *Ad Notam*. 2004, č. 2, s. 35.

¹⁵³ Nález ÚS, sp zn I ÚS 295/10.

*který nezakládá neplatnost smlouvy, před takovým výkladem, který neplatnost smlouvy zakládá, jsou-li možné oba výklady.*¹⁵⁴

6.3 Formální a obsahové náležitosti

O náležitostech listiny o vydědění a o jejím zrušení platí obdobně ustanovení § 476 a § 480 OZ, v listině však musí být uveden důvod vydědění (§ 469a odst. 3 OZ). Odkaz na náležitosti, vyžadované u závěti není náhodný. Jak listina o vydědění, tak závěť jsou pořízení pro případ smrti, obsahující poslední vůli zůstavitele pro případ smrti. Není zde tedy potřeba při určování formálních náležitostí činit rozdíly. Z hlediska významu listiny o vydědění plyne skutečnost, že nelze než trvat na striktních formálních požadavcích. Listinu o vydědění můžeme pořídit ve formě holografní, allografní nebo formou notářského zápisu.¹⁵⁵ I v listině o vydědění musí být splněn příliš formalisticky vykládaný požadavek, na přesné uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla listina podepsána, nikoliv sepsána.¹⁵⁶ Stejně jako závěť, je i listina o vydědění projev vůle ryze osobní povahy nepřipouštějící zastoupení.¹⁵⁷

Co se týče otázky zrušení listiny o vydědění, platí pro ni stejná pravidla, jako pro samotnou závěť. Pro obě pořízení pro případ smrti tak platí § 480 OZ.

Po stránce obsahové je pro listinu o vydědění klíčové vymezení důvodu pro vydědění. Z hlediska zákona postačí, uvede-li zůstavitel konkrétní důvod, bez nutnosti bližší specifikace. Tímto jednáním se staví osoby, které po něm mají dědit do složité situace, neboť bude velmi složité v soudním řízení existenci takového důvodu prokázat. Další nezbytnou náležitostí je uvedení osoby, na kterou se listina o vydědění vztahuje. Opět si zde můžeme vypomoci judikaturou, vztahující se na závěť. Obecně je přijímáno, že na označení osoby v listině o vydědění je pohlíženo s benevolencí.¹⁵⁸ NS se k uvedenému problému vyjádřil jasně: *není nezbytné, aby dědic byl v závěti výslovně pojmenován; ze závěti však musí být zjištělné, které určité osobě má zůstavený majetek připadnout.*¹⁵⁹

¹⁵⁴ Nález ÚS, sp. zn. I ÚS 625/03.

¹⁵⁵ § 476 odst. 1 OZ.

¹⁵⁶ Rozsudek NS, sp. zn. 30 Cdo 1190/2004.

¹⁵⁷ ŠVESTKA, Jiří, JEHLIČKA, Oldřich, ŠKÁROVÁ, Marta, SPÁČIL, Jiří a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 853.

¹⁵⁸ Rozsudek Krajského soudu v Brně, č. j. 18 Co 218/93 – 23.

¹⁵⁹ Rozsudek NS, sp. zn. 30 Cdo 1143/2002.

6.4 Význam notáře

Jak již bylo řečeno, sepsání listiny o vydědění není jednoduchý právní úkon. Tuto skutečnost by měl mít zůstavitel po celou dobu sepisu listiny o vydědění na paměti. Pouhá znalost jednotlivých důvodů, tak, jak jsou vymezeny v zákoně, není dostačující, pokud nemáme znalost příslušné judikatury českých soudů.¹⁶⁰ Pouhý odkaz na jeden z důvodů, jehož skutkovou podstatu nepominutelný dědic naplnil, tak jak to umožňuje § 469a odst. 3 OZ je zcela nedostatečný. Aby byla zůstavitelova vůle plně respektována a nepodařilo se ji zpochybnit žalobou na určení neplatnosti vydědění, je nezbytné vynaložit patřičné úsilí. S tím nám dokáže účinně pomoci jedině notář. Osoba notáře je specifikem dědického řízení, neboť jej soud pověří, aby jako soudní komisař prováděl úkony v tomto řízení dle § 38 OSŘ.¹⁶¹

Využitím možnosti sepsání listiny o vydědění ve formě notářského zápisu, jak umožňuje § 476 odst. 1 OZ, tuto svoji šanci podstatně zvýší. V případě existence listiny o vydědění se však také musíme připravit na skutečnost, že její sepsání se promítne do délky samotného řízení o dědictví.¹⁶² Notáři jsou z ostatních právnických profesí v dané problematice nejkompentnější, neboť dědická řízení představují nezanedbatelnou výseč jejich pracovní činnosti. Vhodné sepsání listiny o vydědění garantuje nejenom odbornost notáře, ale i jeho nestrannost, vyžadovaná v § 2 zákona č. 358/1992 Sb., notářský řád, dále jen NoŘ. Poskytne nám tak objektivní názor na možnou úspěšnost zamýšleného vydědění. Tu na základě znalosti stěžejních soudních rozhodnutí dokáže alespoň odhadnout. Případně nám doporučí vhodnější řešení.

Dalším nezanedbatelným kladem je využití Centrální evidence závětí, upravené v § 35a NoŘ.¹⁶³ Jedná se o neveřejný seznam, ve kterém se eviduje listina o vydědění. Zůstavitel v takovém případě má jistotu v tom, že jím sepsaná listina o vydědění bude v dědickém řízení zohledněna. Odpadá tak možnost, že listinu o vydědění někdo zničí, většinou sám vyděďovaný. Tímto jednáním se sice stává dědicky nezpůsobilým, ale v jeho postavení již nejde o dostatečnou hrozbu.

Za největší přínos notáře se dá považovat rada ohledně sběru důkazů, které prokážou jednání potomka, jež je možné sankcionovat jeho vyděděním. V případě důvodů neprojevení opravdového zájmu a trvalého vedení nezřízeného života je zapotřebí důkladná dokumentace, která prokáže potřebnou míru trvalosti a intenzity. Na správném odůvodnění

¹⁶⁰ KAWULOK, Josef. Vydědění – právní úprava a praxe. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 4, s. 73.

¹⁶¹ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Linde, 2008. s. 406.

¹⁶² MRZENA, Erik. Některé aspekty dědického řízení, pokud existuje listina o vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 6, s. 121.

¹⁶³ Jsou zde uloženy i listiny o odvolání příslušných úkonů.

vydědění totiž závisí, která ze stran případného soudního sporu bude muset unést důkazní břemeno. Na podání žaloby na rčení, dle § 80 písm. c) OSŘ ohledně neplatnosti listiny o vydědění se totiž vztahuje § 175k odst. 2 OSŘ: *Závisí-li však rozhodnutí o dědickém právu na zjištění sporných skutečností, odkáže soud usnesením po marném pokusu o odstranění sporu dohodou účastníků toho z dědiců, jehož dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné, aby své právo uplatnil žalobou. K podání žaloby určí lhůtu. Nebude-li žaloba ve lhůtě podána, pokračuje soud v řízení bez zřetele na tohoto dědice.* V případě sporu o vydědění je iluzorní představa, že by mohlo dojít k vyřešení sporu dohodou. Uvedený paragraf tedy hraje podstatnou roli v určení, která ze stran soudního sporu ponese důkazní břemeno.¹⁶⁴ Spokojí-li se zůstavitel s pouhým obecným konstatováním důvodu pro vydědění, aktivně legitimován k podání žaloby dle § 175k odst. 2 OSŘ zůstavitelův favorizovaný dědic. Ten poté bude muset prokázat nepominutelnému dědici, že se uvedeného jednání skutečně dopustil. Dědic se tak může dostat do důkazní nouze. Zatímco v případě pečlivě vypracované listiny o vydědění, podepřené důkazy je k podání žaloby odkázán nepominutelný dědic, který naopak musí prokázat, že se uvedeného jednání nedopustil.

Zůstavitel má všeobecné povědomí o možnosti vydědění a je schopen si uvedené důvody vyhledat, avšak zbývá spousta právních problémů, na které již sám přijít nedokáže.¹⁶⁵ Věc přenosu důkazního břemene je tedy tou rozhodující věcí, která ve většině případů stojí za nerespektováním zůstavitelovy vůle. Pro sepsání listiny o vydědění tak lze pouze doporučit vyhledání notáře a využití jeho služeb.

¹⁶⁴ DAVID, Ludvík, IŠTVÁNEK, František, KASÍKOVÁ, Martina, LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2009. s. 867 – 871.

¹⁶⁵ Srovnej: KAWULOK, Josef. Vydědění – právní úprava a praxe. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 4, s. 73.

7 Závěr

Podíváme-li se na rozsah dědického práva, které je mu vymezené v současném OZ, můžeme snadno dojít k omylu, že představuje pouhou doplňkovou funkci ke zbytku právního řádu. Současnou situací se však nemůžeme nechat zmást, neboť jde o výsledek historických událostí. Naopak existence dědického práva je zcela klíčová pro řádné fungování společnosti jako celku, protože je úzce spjato s právem vlastnickým. V této souvislosti nelze opět nezmínit jeho ústavní garanci, obsaženou v čl. 11 odst. 1 LZPS. Spravedlivá právní úprava dědického práva tak povzbuzuje jedince k vytváření a péči o hodnoty, které za svého života stvořili a dále jejímu odkazu další generaci, která je bude následovat. Avšak nevhodně zvolené principy, na kterých dědické právo stojí, mohou mít za následek opačný vliv.

Zákonodárce při vytváření dědického práva musí mít na vědomí, že se dotýká citlivé oblasti, která je spojena právě s majetkovou podstatou. V oblasti dědického práva se tak snadno dostáváme do střetu dvou pohledů. Na jedné straně se v právní úpravě promítá zákonodárcova představa o spravedlivém naložení se zůstavitelovým majetkem, zohledňující měřítko dobrých mravů a spravedlivé rozdělení majetku na osoby, které se na jeho vzniku podílely, nebo alespoň většinou podílejí, a na druhé straně stojí samotná vůle zůstavitele, který může mít zcela rozdílný názor na rozdělení svého majetku. Zákonodárce navíc musí počítat se situacemi, kdy vztahy v rodině jsou z určitých důvodů narušeny a poskytnout tak zůstaviteli možnost vyloučit i nepominutelné dědice z dědictví. Je tak zcela nezbytné, aby se dědickému právu věnovala patřičná pozornost.

Pro tuto diplomovou práci je klíčové posoudit, jak se právní řád vypořádá se dvěma koncepcemi, které ve své ryzí podobě vylučují jedna druhou. Jde tedy o hledání kompromisu mezi principem familiarizace a principem individualizace. Právě existence institutu nepominutelného dědice představuje zásadní omezení autonomie vůle zůstavitele. Přes úzké vymezení osob, zahrnujících do nepominutelných dědiců, se stále jedná o výrazné omezení zůstavitelovy pořizovací volnosti, především vzhledem k velikosti povinných dílů, kterých se těmto osobám musí ex lege dostat.

Po prostudování taxativně stanovených důvodů pro vydědění, obsažených v § 469a OZ, mohu konstatovat, že úprava vydědění, pokud se zcela neodstraní z právního řádu ve prospěch zůstavitelovy autonomie vůle, bude vždy problémová. Důvod není pouze jeden, ale hned několik. V mnoha pracích se setkáváme s výtkami ohledně vágních formulací zvolených při konstrukci těchto důvodů a volání po přesnějším vymezení, především z důvodu právní

jistoty. Je to však možné? Podíváme-li se do historie, zjistíme, že jednotlivé důvody pro vydědění se v čase příliš nezměnily, pomineme-li některé speciální, např. v návaznosti na víru. Osobně se domnívám, že není možné adekvátně nahradit současné důvody, byť jsou skutečně formulovány nejednoznačně. Neposkytnutí potřebné pomoci, neprojevení opravdového zájmu a nezřízený život mají přes svoje vady své místo, pokud budeme trvat na existenci nepominutelných dědiců a nelze je adekvátně nahradit. Této skutečnosti si je jistě vědom i zákonodárce, neboť v nové právní úpravě nedochází k nahrazení těchto důvodů vhodnější formulací, ale situace zůstává stejná jako za OZ, vyjma změny ve formulaci spáchání trestného činu. Také dědická nezpůsobilost nedoznala obsahových změn, kromě rozšíření okruhu osob, které jsou tímto ustanovením chráněny.

Další problém pro zůstavitele vidím v tom, že samotná znalost důvodů pro vydědění pro něj není dostačující a bez jejich bližšího studia opřeného o příslušnou soudní judikaturu si nemůže být jist, zda jeho poslední vůle bude respektována. Ačkoliv jsou důvody vymezeny taxativně a je nepřipustné jejich rozšiřování na jiné případy, mnohdy tuto skutečnost soudy nerespektují a při výkladu zacházejí i za přípustnou mez. I pro právníka je tak mnohdy problém dopředu určit, jak daný spor soud rozhodne.

Nejproblematičtější bod v případném soudním sporu však stále představuje unesení důkazního břemene. Pokud zůstavitel za života důkladně nezdokumentuje a nezajistí důkazy, které svědčí o existenci důvodu pro vydědění, je pouze malá šance na vyřízení věci ve prospěch osoby, která se měla dle jeho vůle stát jeho dědicem. Situace v rodině je často navenek skryta a pro nezúčastněné osoby je skoro nemožné vyznat se ve vzájemných vztazích. Po smrti zůstavitele tak zůstává pouze nepominutelný dědic, který dokáže popsat faktickou situaci, avšak je pochopitelné, že nebude svědčit proti sobě. Navíc se musíme smířit s faktem, že každá osoba má na dané vztahy subjektivní pohled na věc, což je zcela přirozené. Za takové situace nám tak nezbývá jediná objektivní osoba, na jejíž svědectví se můžeme plně spolehnout. Soudy tak obecně vycházejí vstříc nepominutelným dědicům, čímž je oslabována autonomie vůle zůstavitele. Právě otázka prokázání závadného chování se stává klíčovou pro úspěšné vyřízení věci. I přestože si je zákonodárce této skutečnosti zajisté vědom, neučinil žádné opatření, kterým by zůstaviteli vycházel vstříc. Nemohu se tak v žádném případě ztotožnit s novou právní úpravou v občanském zákoníku, kdy již nadále není vyžadováno uvedení konkrétního důvodu vydědění dle § 1648 NOZ. Zabránění denunciaci nepominutelného dědice jako hlavní argument pro takovou změnu je zcela nedostatečný.

Osoba bez právního vzdělání na základě tohoto přístupu může dojít přesvědčení, že vydědění je lehkou záležitostí a již se nebude zaměřovat na jeho pečlivé zdokumentování.

Lituji, že zákonodárce nepřistoupil k jedinému spravedlivému řešení, které představuje úplné zrušení institutu nepominutelných dědiců, jenž v dnešní době považují za přežitek. Snažíme se posuzovat vazby v rodině, které nemůže soudce objektivně zjistit a tudíž spravedlivě rozhodnout. Taktéž nelze nevzít v potaz možnost zůstavitele převést svůj majetek již za života, čímž může zcela obejít nepominutelné dědice. Touto možností tak existence institutu nepominutelných dědiců ztrácí svůj význam. Navíc dnešní společnost je zcela jiná. Úlohu dědického práva vidím v umožnění kontinuálního předávání dědictví, což však neznamená vždy přechod majetku na děti zůstavitele. Větším přínosem jak pro zůstavitele, tak pro nepominutelné dědice by bylo, kdyby se účinněji řešilo zabezpečení rodiny již za života všech zúčastněných, především v podobě vyživovací povinnosti. Nepominutelní dědici potřebují finanční zabezpečení spíše na začátku života, než v možnosti dědit v pokročilém věku.

Bohužel, jak v současné platné právní úpravě, tak i v úpravě v NOZ zůstává možnost vydědění spíše v rovině teoretické. I nadále se soudy budou klonit spíše ve prospěch nepominutelných dědiců, neboť je pro ně jednodušší unést důkazní břemeno v dědickém řízení. Zůstavitelova vůle tak bude většinou opomíjena a je velmi obtížné dopátrat se pravdy a domoci se spravedlnosti.

Seznam použitých pramenů a literatury

Monografie

ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012. 1120 s.

FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: Aspi, 2006. 496 s.

KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995. 386 s.

KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. Právo dědické*. V. díl. 2. vydání. Praha: Všehrd, 1933. 139 s.

MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007. 352 s.

SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. 228 s.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan. *Občanské právo hmotné 2*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2006. 612 s.

WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Linde, 2008. 751 s.

FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanské právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 718 s.

Příspěvek ve sborníku

SCHELLE, Karel. Zakotvení dědického práva v rakouském všeobecném občanském zákoníku. In VOJÁČEK, Ladislav (ed). *Proměny soukromého práva: Sborník příspěvků z konference k 200. výročí vydání ABGB*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. 437 s.

Odborné články

ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 97 – 104.

- FIALA, Roman. Trvalé vedení nezřízeného života. *Ad Notam*, 2012, roč. 18, č. 2, s. 18 – 21.
- KAWULOK, Josef. Vydědění – právní úprava a praxe. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 4, s. 73 – 74.
- KRÁLOVÁ, Jitka, LOTHAR, Eck. Dědická nezpůsobilost. *Ad Notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 34 – 38.
- LUŽNÁ, Romana. Dědická nezpůsobilost a vydědění. *Právní rádce*, 2007, roč. 15, č. 1, s. 25 – 26.
- MEDUNOVÁ, Renata. Dědic, který nemá být opomenut. *Ad Notam*, 2009, roč. 15, č. 5, s. 169 – 172.
- MRZENA, Erik. Některé aspekty dědického řízení, pokud existuje listina o vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 6, s. 120 – 121.
- SPÁČIL, Ondřej. Testamentární dědická posloupnost. *Právní fórum*, 2012, roč. 9, č. 3, s. 119 – 121.
- ŠEŠINA, Martin. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku. *Ad Notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 45 – 47.
- ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 95 – 99.

Komentáře

- ELIÁŠ, Karel a kol. Občanský zákoník. *Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. 1391 s.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. díl. 1. vydání. Praha: V. Linhart, 1936. 680 s.
- ŠVESTKA, Jiří, JEHLIČKA, Oldřich, ŠKÁROVÁ, Marta, SPÁČIL, Jiří, a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. 1465 s.
- DAVID, Ludvík, IŠTVÁNEK, František, KASÍKOVÁ, Martina, LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2009. 1108 s.

Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů
Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Judikatura

Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 4. 8. 1986, sp. zn. 18 Co 135/86.

Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9. 8. 1996, sp. zn. 6 Co 10/96.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 2. 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 9. 1997, sp.zn. 2 Cdon 86/97.

Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 13. 11. 1998, sp. zn. 18 Co 310/98.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 1. 2001, sp. zn. 21 Cdo 48/2000.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 1. 2004, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2005, sp. zn. 30 Cdo 1190/2004.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 1. 2006 sp. zn. 30 Cdo 1798/2005.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 5. 2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 7. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3772/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 11. 2009, sp. zn. 21 Cdo 3992/2008.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 11. 2011, sp. zn. 21 Cdo 190/2010.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 11. 2012, sp. zn. I. ÚS 295/10.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1826/11.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 9. 2009, sp. zn. 21 Cdo 1912/2008.

Rozsudek bývalého Nejvyššího soudu, sp. zn. 4 Cz 61/86.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07.

Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 12. 1. 2005, č. j. 21 Co 403/2004 – 156.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 4. 2005, sp. zn. I. ÚS 625/03.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, ze dne 19. 12. 2002, sp. zn. 30 Cdo 1143/2002.

Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem, sp. zn. 13 Co 859/76.

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 7. 2. 2013, Fabris proti Francii, č. 16574/08.

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 1. 2. 2010, Mazurek proti Francii, č. 34406/97.

Shrnutí (Summary)

Diplomová práce analyzuje téma vydědění dle § 469a zákona č. 40/1964 Sb. Zkoumá, zda lze o efektivní právní nástroj umožňující odejmutí povinný díl nepominutelným dědicům vymezeným v § 479 zákona č. 40/1964 Sb. Na základě rozboru příslušné judikatury a odborné literatury se snaží vymezit, jaké podmínky musí být splněny, aby došlo k platnému vydědění. Jedna z kapitol se věnuje rovněž samotné listině o vydědění. Kriticky poukazuje na nevhodnou konstrukci institutu vydědění a porovnává současný právní stav s novou úpravou, která je obsažena v zákoně č. 89/2012 Sb. Dále se diplomová práce zabývá institutem dědické nezpůsobilosti, neboť rovněž dopadá na nepominutelné dědice, a historické komparaci pro přehled, z jakých právních pramenů česká právní úprava vychází.

The diploma thesis analyses the topic of disinheritance, regulated by § 469a of the Czech civil code. It researches if it can be considered an efficient law instrument enabling exclusion of the mandatory part from the forced heirs as defined in § 479 of the Czech Civil code. On basis of analysis of appropriate judicial decisions and specialized literature, we define which conditions must be fulfilled so that a lawful disinheritance could occur. One of the presented chapters focuses on the deed of disinheritance. It critically points to a rather unsuitable construction of the institute of disinheritance and compares the current legal state with the bill of new civil law. Furthermore, the thesis deals with the institute of incapacity to inherit, as it also affects the forced heirs, and the historical comparison in order to supply an overview of sources of the Czech law used in the matter.

Klíčová slova (Key words)

Vydědění – nepominutelný dědic – povinný podíl – listina o vydědění – neposkytnutí pomoci – neprojevení opravdového zájmu – odsouzení pro úmyslný trestný čin – vedení nezřízeného života – dědická nezpůsobilost – notář – nový občanský zákoník

Disinheritance – forced heirs – mandatory part – deed of disinheritance – failure to provide assistance – no real interest – conviction for committing a deliberate crime – leading of a disordered life – incapacity to inherit – notary – new civil code